

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Миколаївський національний аграрний
університет**

Кафедра методики професійного навчання

**ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ
ЗАНЯТЬ З МЕНЕДЖМЕНТУ**

Опорний конспект лекцій

для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня
спеціальності D3 Менеджмент
денної форми навчання

**Миколаїв
2025**

Друкується за рішенням науково-методичної комісії інженерно-енергетичного факультету Миколаївського національного аграрного університету від 27.05.2025р., протокол №10

Укладачі:

Н. Г. Шарата – доктор педагог. наук, доцентка кафедри українознавства, Миколаївський національний аграрний університет

К. М. Горбунова - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики професійного навчання

Л. В. Гула – ст.викладач кафедри методики професійного навчання, Миколаївський національний аграрний університет.

Рецензенти:

Комісарова Л.О. – заст. директора Департаменту освіти і науки Миколаївської облдержадміністрації

Короленко В.Л. – ст. викладач кафедри методики професійного навчання, Миколаївський національний аграрний університет

ЗМІСТ

Тема 1. Предмет, задачі, основні категорії педагогіки вищої школи. Заклад вищої освіти, як об'єкт управління.....	4
Тема 2. Методи та методика педагогічних досліджень.....	9
Тема 3. Управління якістю вищої освіти .Викладач закладу вищої освіти як організатор освітнього процесу	12
Тема 4. Педагогічна культура викладача ЗВО.....	17
Тема 5. Здобувач вищої освіти як суб'єкт педагогічної діяльності.....	20
Тема 6. Методика організації виховної роботи у ЗВО.....	22
Тема 7. Дидактика, основні категорії закономірності та принципи. Форми та методи навчання у вищій школі.....	26
Тема 8. Становлення та розвиток менеджменту в освіті. Сучасні технології навчання.....	32
Тема 9. Контроль та облік знань, умінь, навичок здобувачів вищої освіти з менеджменту у закладах вищої освіти	35
Тема 10. Науково-дослідна діяльність	46
Рекомендована література.....	53

Тема1. Предмет, задачі, основні категорії педагогіки вищої школи. Заклад вищої освіти, як об'єкт управління

План

1. Предмет і завдання педагогіки вищої школи
2. Педагогічна система вищого навчального закладу
3. Мета, завдання та зміст вищої освіти в Україні

Ключові слова: педагогіка, об'єкт управління, суб'єкт педагогіки, педагогічна система, вища освіта, категорія.

Key words: pedagogy, management object, subject of pedagogy, pedagogical system, higher education, category.

1. Предмет і завдання педагогіки вищої школи

Педагогіка вищої школи виникла на базі загальної педагогіки. Наука педагогіка, підґрунтя якої заклали древні філософи – "як науки про виховання дітей", пройшла тривалий шлях історичного розвитку.

Нині існує чимало систем навчання й виховання, які охоплюють людей різних вікових груп і професій. Окреслено концепцію безперервної освіти й виховання людини, яка ґрунтується на гуманістичних цінностях суспільства.

Педагогіка – наука про педагогічні закономірності, сутність, принципи, методи і форми навчання, виховання, розвитку і професійної підготовки конкретної людини, колективу в інтересах успішної діяльності. Поява педагогіки пов'язана з першими об'єднаннями людей для спільної життєдіяльності: щоб її здійснювати, проводили відповідну підготовку. Як окрема галузь педагогіка сформувалася лише після накопичення загальних і спеціальних педагогічних знань.

Педагогіка вищої школи – галузь педагогічної науки, яка вивчає педагогічні закономірності й засоби організації та здійснення освітнього процесу (самоосвіти), навчання, виховання (самовиховання), розвитку (саморозвитку) і професійної підготовки студентів (слухачів) до певного виду діяльності й суспільного життя.

Тому предмет педагогіки вищої школи охоплює:

- вищий навчальний заклад як педагогічну систему;
- функціонування та ефективність педагогічного процесу у ЗВО;
- педагогічну діяльність науково-педагогічних працівників НПП), "їхню професійно-педагогічну підготовку;
- педагогічні закономірності формування й розвитку особистості студента;
- процес вищої освіти і самоосвіти;
- навчання у вищому навчальному закладі;
- виховання і самовиховання студентів;
- моральну і психологічну підготовку;
- форми, методи і педагогічні технології у ЗВО;

■ педагогічні аспекти неперервної самостійної роботи студентів під час навчання у ЗВО та після його закінчення;

■ особистість науково – пед. працівників;

■ педагогічні особливості взаємодії студентів і НПП у педагогічному процесі ЗВО у ході реалізації завдань Болонської конвенції;

■ колектив (соціальну групу) науково – пед. працівників кафедр, факультетів, ЗВО;

■ студентські колективи (соціальні групи). Докорінні зміни, що сталися в соціально-економічних умовах суспільства, висунули вимогу впровадження науково обґрунтованої підготовки НПП для вищої школи. Така підготовка передбачає не лише глибоке володіння предметною галуззю, до якої належить навчальна дисципліна, а й науковими основами педагогічної діяльності. Одним із реальних шляхів такої підготовки є магістратура та аспірантура.

Педагогіка вищої школи має забезпечити реалізацію таких функцій:

освітньої, науково-пізнавальної, спонукальної, перетворювальної, прогнозуючої, проєктивної, культурологічної, адаптивної, формуючо-виховної та формуючо-професійної.

Педагогіка вищої школи має свій тезаурус і оперує такими основними поняттями: розвиток, навчання, освіта, виховання, професійна підготовка, самовиховання, самоосвіта, педагогічна система, педагогічний процес, педагогічна діяльність, модель діяльності, модель фахівця, прогнозування, педагогічне корегування, цілі, зміст, методи, цінності та організаційні форми навчання, виховання й розвитку студентів та ін.

2. Педагогічна система вищого навчального закладу.

Педагогічна система ЗВО є сукупністю відносно самостійних елементів, функціонально пов'язаних між собою стратегічною метою - підготовкою студентів до професійної діяльності та суспільного життя.

Окремі елементи педагогічної системи ЗВО – ректорат, навчально-методичний відділ (центр), кадри, відділ виховної роботи, науковий відділ, факультети, кафедри, окремі науково-педагогічні працівники, студенти, студентські групи і курси, різні служби, наукові гуртки, спецради, вчені ради та ін.

Світовий історичний досвід засвідчує, що заперечення закону зрівноваженості незмінно дестабілізувало будь-яку систему (політичну, економічну, моральну).

Стабільність, життєздатність і перспективність педагогічної системи вищої освіти ґрунтуються на тому, що технології навчання мають бути представлені як системний метод проєктування (від цілей через способи, форми, засоби і навчально-наукову базу до досягнення результатів навчання), реалізації, корекції подальшого відтворення процесу навчання вищої професійної школи.

Навчальний процес тісно пов'язаний зі стандартизацією освіти.

Стандарт – мінімальні обов'язкові вимоги до окремих аспектів освіти, виявлені діагностично. Оскільки будь-яка педагогічна система складається з

елементів, які формують дидактичне завдання, та елементів, які описують дидактичні процеси, як способи розв'язання цих завдань, то **сутність стандартизації в освіті полягає у двох аспектах.**

Перший - дидактичне завдання. Його формують через розкриття трьох елементів педагогічної системи: студентів, мети навчання (освіти), структури здобування навчання (освіти).

Другий - мета навчання (освіти). Її закладено в освітньо-кваліфікаційних характеристиках і реалізують за допомогою різних дидактичних процесів.

Сучасна концепція підготовки фахівців передбачає функціонування навчального закладу будь-якого рівня як елемента системи безперервної освіти.

Категорія "освіта" має чотири аспекти: цінність; система; процес; результат.

Система освіти – сукупність освітніх (державних, недержавних, неформальних, альтернативних) закладів, що мають різноманітні характеристики, насамперед за рівнем і професійною підготовкою.

Однак у центрі будь-якої педагогічної системи завжди є людина – студент, який постає не лише об'єктом цілеспрямованих педагогічних впливів, а й суб'єктом свого становлення як гармонійно розвиненої особистості.

Для визначення змісту навчання необхідно мати чітко сформульовані цілі навчання.

У сучасному розумінні навчання у ЗВО притаманні такі ознаки:

- двобічний характер – бінарна діяльність НПП і студентів;
- керування з боку НПП;
- спеціальна систематична організація та управління;
- цілісність і єдність;
- відповідність закономірностям вікового та інтелектуального розвитку студентів;
- управління розвитком і вихованням студентів.

Дидактика (від грецьк. "didaktikos" – повчаючий і "didasko" – вивчає) є частиною педагогіки, що розробляє проблеми навчання та освіти.

Основні категорії дидактики: навчання, освіта, викладання, учіння, знання, вміння, навички, а також мета, зміст, організація, види, форми, методи, цінності, результати (продукти) навчання. До основних дидактичних категорій також можна зарахувати поняття "дидактична система" і "технологія навчання".

3. Мета, завдання та зміст вищої освіти в Україні

Зміст освіти – науково обґрунтована система дидактичного та методично сформованого навчального матеріалу для різних освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнів.

У Законі "Про освіту" мету вищої освіти сформульовано так: "Вища освіта забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовки та підвищення їх кваліфікації". Стратегічні

завдання системи вищої освіти, її пріоритетні напрями реформування викладено у *Державній національній програмі "Освіта" ("Україна ХХІ століття")*.

Зміст основних понять системи освіти складають:

Освітні ступені (рівні): початкова загальна середня освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня школа, професійно-технічна, базова вища освіта, повна вища школа.

Фахові ступені (кваліфікації): робітник, молодший спеціаліст, спеціаліст.

Наукові ступені: магістр наук, доктор філософії (кандидат наук), доктор наук.

Зміст освіти визначають також **освітньо-професійна програма (ОПП)** підготовки, структурно-логічна схема, навчальні програми дисциплін, інші нормативні акти органів державного управління освітою та ВНЗ; його відображено у відповідних підручниках, навчальних посібниках, методичних матеріалах, дидактичних засобах.

ОПП будь-якого рівня (бакалавр, спеціаліст, магістр) передбачає перелік обов'язкових для усіх студентів навчальних предметів чи дисциплін за вибором, визначення обсягу навчальних годин для її вивчення (лекцій, практичних, лабораторних, різних видів контролю). Програма включає обов'язкову для усіх і вибірккову форми організації навчання.

Обов'язкова форма організації навчання є нормативною і визначається відповідним стандартом, передбачає освітню частину змісту навчання, нормативну частину та тести.

Освітня частина є кваліфікаційною і включає рівень вимог особи, що претендує на здобуття відповідного освітнього рівня.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами.

Основні напрями діяльності закладу вищої освіти такі:

- підготовка фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів;
- підготовка та атестація наукових, науково-педагогічних кадрів;
- науково-дослідна робота;
- спеціалізація, підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів;
- культурно-освітня, методична, видавнича, фінансово-господарська, виробничо-комерційна робота;
- здійснення зовнішніх зв'язків.

Наукова діяльність у системі вищої освіти включає виконання науково-дослідних робіт, підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Науково-дослідна робота є складовою підготовки фахівців і

здійснюється науковими колективами, окремими вченими за договорами, контрактами, замовленнями, програмами, проектами.

В Україні діють такі види закладів вищої освіти:

1. Університет (класичний університет) – багатoproфiльний вищий заклад освіти, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою природничих, гуманітарних, технічних та інших напрямів науки, техніки і культури за освітньо-професійними програмами всіх рівнів, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром, сприяє поширенню наукових знань та здійснює культурно-просвітницьку діяльність серед населення, має розвинуту інфраструктуру наукових і науково-виробничих установ і підприємств, високий рівень кадрового і матеріально-технічного забезпечення такої діяльності.

2. Академія – вищий заклад освіти, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами всіх рівнів в окремо визначеній галузі знань або виробництва, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром у сфері своєї діяльності, має високий рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

3. Інститут – вищий заклад освіти або структурний підрозділ університету, академії, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами всіх рівнів у певній галузі науки, виробництва, освіти, мистецтва і культури, проводить на належному рівні наукову та науково-виробничу діяльність, має високий кадровий і матеріально-технічний потенціал.

4. Консерваторія (музична академія) – вищий заклад освіти, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами всіх рівнів у галузі мистецтва і культури – музичних виконавців, композиторів, музикознавців, викладачів музичних дисциплін, – проводить наукові дослідження, є провідним центром у сфері своєї діяльності, має високий рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення. Навчання в консерваторії передбачає всебічну теоретичну і практичну підготовку музикантів до професійної виконавської і педагогічної діяльності.

5. Коледж – вищий заклад освіти або структурний підрозділ університету, академії, інституту, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за ОПП бакалавра або молодшого спеціаліста з одного (кількох) споріднених напрямів підготовки або спеціальностей, має необхідний кадровий потенціал, матеріально-технічну базу.

6. Технікум (училище) – вищий заклад освіти або структурний підрозділ університету, академії, інституту, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за ОПП молодшого спеціаліста, має необхідний кадровий потенціал та матеріально-технічну базу.

Стратегічними завданнями реформування вищої освіти є:

- перехід до гнучкої, динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, яка дасть змогу задовольняти потреби і можливості особистості в здобутті

певного освітнього та кваліфікаційного рівнів за бажаним напрямом відповідно до її здібностей;

- формування мережі ЗВО, яка за освітніми рівнями, типами навчальних закладів, формами і термінами навчання, джерелами фінансування задовольняла б інтереси особи та потреби кожного регіону і держави в цілому;
- піднесення вищої освіти України на рівень досягнень розвинутих країн світу та її інтеграція в міжнародне науково-освітнє співавторство.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) – офіційний і стабільний документ, поряд із освітнім стандартом та навчальним планом, який діє впродовж тривалого часу і створюється для опису цілей підготовки кваліфікованих кадрів.

Навчальні плани, робочі програми дисциплін відповідної ОПП розробляються навчальними закладами відповідного рівня акредитації на базі типових структур ОПП, затверджених МОН України. Вони є інтелектуальною власністю певного навчального закладу і можуть використовуватись іншим навчальним закладом лише з його дозволу.

Навчальний план – нормативний документ, що його складає ВНЗ на підставі ОПП та структурно-логічної схеми підготовки.

Навчальний план розробляють на весь період реалізації відповідної ОПП і затверджує його керівник ЗВО.

Основні принципи побудови навчальних планів підготовки фахівців:

- *принцип гуманістичного спрямування ;*
- *принцип науковості ;*
- *принцип систематичності й послідовності ;*
- *принцип доступності ;*
- *принцип єдності навчання, виховання розвитку ;*
- *принцип гуманітаризації ;*
- *принцип зв'язку теорії з практикою ;*
- *політехнічний принцип ;*
- *принцип професійної спрямованості ;*
- *принцип стабільності й динамічності ;*
- *принцип уніфікації і диференціації ;*
- *принцип інформаційної технологічності навчання .*

Розклад навчальних занять – важливий документ, що регламентує академічну роботу викладачів та студентів, забезпечує оптимальні умови їх роботи на основі навчальних планів і програм. занять.

Якісний менеджмент ЗВО створить умови направляти педагогічний процес на створення власних інноваційних навчальних платформ, що сприятиме отриманню здобувачами освіти якісних знань та підвищенню їх конкурентоздатності на ринку послуг. Досліджувана проблема потребує подальшого вивчення та аналізу

Тема 2. Методи та методика педагогічних досліджень

План

1. Сутність поняття “педагогічне дослідження”. Етапи педагогічного дослідження.

2. Сутність та взаємозв'язок понять методологія, метод, методика дослідження

3. Різні підходи до класифікації методів дослідження

4. Характеристика емпіричних методів дослідження.

5. Характеристика теоретичних методів дослідження.

6. Методи кількісної обробки результатів дослідження

Ключові слова: педагогічне дослідження, мета, об'єкт, предмет, гіпотеза, дослідницькі завдання, методологія, методологія, методи дослідження.

Key words: pedagogical research, purpose, object, subject, hypothesis, research tasks, methodology, methodology, research methods.

1. Сутність поняття “педагогічне дослідження”. Етапи педагогічного дослідження.

Науково-педагогічне дослідження – шлях до розв'язання педагогічних проблем педагогіки, особлива форма процесу пізнання, систематичне, цілеспрямоване вивчення об'єктів, в якому використовують засоби і методи науки і яке завершується формулюванням знання про досліджуваний об'єкт.

НПД - це цілеспрямований процес виробництва нових знань в певній галузі для використання їх у практичній діяльності людей.

Структура наукового дослідження:

- Наукова проблема – формулювання питання, що потребує розв'язання;
- Тема – відображає проблему;
- Актуальність теми – її важливість на сучасному етапі.
- Мета дослідження – очікуваний кінцевий результат;

Завдання дослідження:

- а) вирішення певних теоретичних питань, що є загальною проблемою;
- б) експериментальне вивчення практики вирішення проблеми;
- в) обґрунтування системи заходів, необхідних для вирішення поставленого завдання;
- г) експериментальна перевірка пропонованої системи заходів щодо відповідності її критеріям оптимальності;
- д) вироблення методичних рекомендацій для тих, хто використовуватиме результати дослідження на практиці.

Об'єкт наукового дослідження – процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обирається для вивчення.

Предмет дослідження – найбільш значущі властивості об'єкта, окремі його аспекти, що підлягають вивченню.

Гіпотеза – обґрунтоване(наукове) припущення про можливі засоби розв'язання визначеної проблеми.

Наукова новизна – коротка анотація нових наукових рішень,

запропонованих автором роботи особисто.

Відмінність отриманих результатів від відомих раніше (вперше одержано, удосконалено, дістало подальший розвиток)

Теоретична і практична значущість – характеризується реальними зрушеннями у навчанні, досягнутими завдяки впроваджуванню в навчальну практику результатів дослідження.

Організаційні етапи наукового дослідження:

Перший етап:

- Вибір теми;
- Обґрунтування її актуальності;
- Визначення рівня її розробленості;
- Вибір об'єкту дослідження;
- Вибір предмету дослідження;
- Окреслення мети і завдань дослідження

Другий етап:

Нагромадження необхідної наукової інформації:

- Пошук;
- Вивчення;
- аналіз літературних та інших джерел з теми дослідження

Третій етап:

Відпрацювання гіпотези(наукового припущення про можливі засоби розв'язання визначеної проблеми).

Четвертий етап:

Вибір методів дослідження:

- Емпіричних неекспериментальних

(спостереження, бесіда, анкетування, вивчення результатів діяльності тощо);

- Емпіричних експериментальних;
- Теоретичних (аналіз, синтез, аналогія абстрагування, аргументація, порівняння, класифікація, моделювання, висновок)

П'ятий етап наукового дослідження:

- Проведення дослідження;
- Опрацювання й аналіз результатів дослідження.

Шостий етап наукового дослідження:

- Написання тексту роботи;
- Оформлення висновків, що відповідають завданням дослідження;
- Складання списку використаних інформаційних джерел;
- Створення додатків.

Сьомий етап наукового дослідження:

- Підготовка до захисту;
- Захист наукового дослідження

(оприлюднення результатів дослідження).

Види науково-дослідної продукції

- Наукова стаття;
- Тези;
- Доповідь;
- Монографія;
- Навчальний посібник;
- Підручник.

Методологія науки – вчення про принципи, форми і методи наукового пізнання.

Методологічна засада педагогіки – наукове підґрунтя пояснення основних педагогічних явищ і розкриття їх закономірностей.

Метод науково – педагогічного дослідження – шлях (спосіб) вивчення і опанування складними психолого-педагогічними процесами формування особистості, встановлення об’єктивної закономірності виховання і навчання

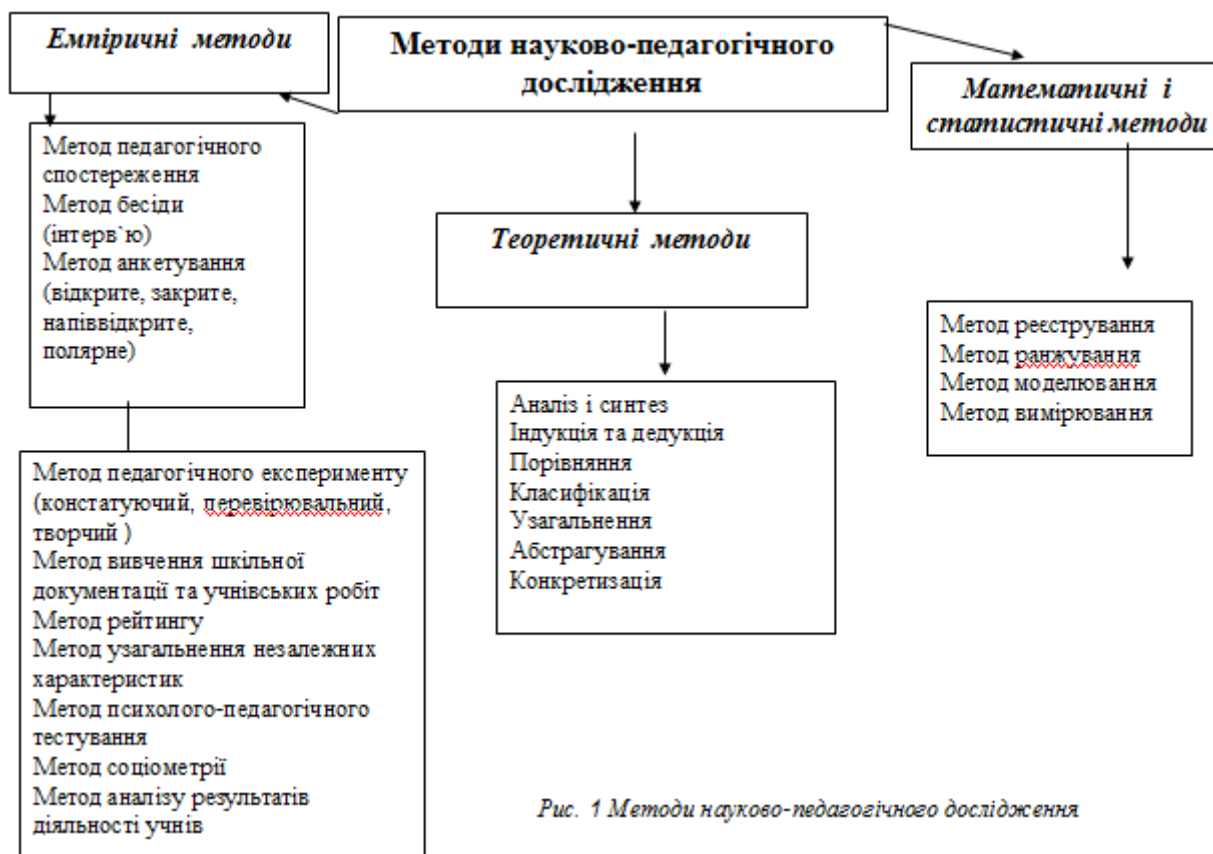

Рис. 1 Методи науково-педагогічного дослідження

Тема 3. Управління якістю вищої освіти. Викладач закладу вищої освіти як організатор освітнього процесу

План

1. Специфіка діяльності педагога у вищому навчальному закладі.
2. Функції, права та обов'язки викладача педагогічного університету.
3. Основні напрями діяльності викладача вищого навчального закладу.
4. Психологічна структура педагогічної діяльності.
5. Педагогічний професіоналізм викладача вищого навчального закладу.

Ключові слова: викладач вищого навчального закладу, функції викладача, освітня діяльність викладача, педагогічна культура викладача

Keywords: teacher of higher educational institution, teacher functions, educational activity of the teacher, pedagogical culture of the teacher.

1. Професія викладача вищого навчального закладу - одна із найбільш творчих і складних професій, в яких поєднано науку і мистецтво.

Ця професія споріднена з працею письменника (творчість у підготовці матеріалу), режисера і постановника (створення замислу і його реалізація), актора (в педагогічній діяльності інструментом є особистість викладача), педагога, психолога та науковця.

Професійна діяльність має свою специфіку, яка полягає, головним чином, у наступному:

1. У сукупності певних фізичних та інтелектуальних сил і здібностей педагога, завдяки яким він успішно здійснює доцільну діяльність щодо виховання і навчання студента. Серед них найважливішими є організаторські здібності.

2. У своєрідності об'єкта педагогічної праці, який одночасно стає суб'єктом цієї діяльності. Активність студентів як суб'єктів педагогічної праці багато в чому визначається рівнем їх організаційних знань та вмінь.

3. У своєрідності засобів праці викладача, значна частина яких – духовні.

4. У специфіці взаємозв'язку між трьома підсистемами:

- сукупність інтелектуальних і фізичних сил педагога,
- сукупність певних даних об'єкта праці,
- сукупність засобів та структури діяльності.

Таким чином, праця викладача вищого навчального закладу – це висококваліфікована розумова праця щодо підготовки й виховання кадрів спеціалістів вищої кваліфікації з усіх галузей народного господарства, інтелектуальної еліти суспільства, української інтелігенції.

2. Викладач вищого навчального закладу виконує такі функції:

- ☐ **організаторську** (керівник, провідник у лабіринті знань, умінь, навичок);
- ☐ **інформаційну** (носії найновішої інформації);
- ☐ **трансформаційну** (перетворення суспільно значущого змісту знань в акт індивідуального пізнання);

- **орієнтовно-регулятивну** (структура знань педагога визначає структуру знань студента);
- **мобілізуючу** (переведення об'єкта виховання у суб'єкт, самовиховання, саморуху, самоутвердження).

Конкретний зміст праці, права та обов'язки професора, доцента, викладача вищого навчального закладу визначає статут відповідного навчального закладу.

Визначальним і найбільшим за об'ємом компонентом праці викладача є навчально-педагогічна діяльність. За своїм змістом навчальна робота у вищому навчальному закладі – це частина цілеспрямованої трудової діяльності щодо підготовки спеціалістів вищої кваліфікації, що включає види конкретних робіт, визначених структурою навчального плану спеціальності.

3. Для навчального процесу у вищій школі характерним є органічне поєднання навчального і науково-дослідного аспектів, підвищення активності і самостійної роботи студента (навчаючись, студент вчиться сам).

У педагогічній діяльності поєднується теоретична складова, пов'язана з розкриттям нових закономірностей, сутності науки, а також практична, спрямована на перетворення конкретних ситуацій, на розв'язання системи педагогічних задач.

Викладач визначає мету та задачі навчання з конкретного предмету у взаємозв'язку з іншими навчальними предметами; обмірковує зміст навчання, сучасні форми і методи, що сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності студента, форми контролю; формує творчі колективи навчальних груп; здійснює виховання студента і виховує потребу в самовихованні.

Основними видами цієї діяльності є читання лекцій, проведення лабораторних, практичних, семінарських, розрахунково-графічних робіт, консультацій, заліків, екзаменів, рецензування і прийом захисту курсових робіт і проектів, керівництво практикою та навчально-дослідною роботою студентів, керівництво дипломними роботами та інше.

У педагогічному університеті передбачається 29 конкретних видів навчально-методичної діяльності.

В їх числі: підготовка до лекційних, практичних, семінарських занять, навчальної практики; розробка, переробка і підготовка до видання конспектів лекцій, збірників вправ і задач, лабораторних практикумів та інших навчально-методичних матеріалів, методичних матеріалів з курсових і дипломних

робіт; поточна робота стосовно підвищення педагогічної кваліфікації (читання методичної і навчальної, науково-методичної літератури); вивчення передового досвіду з представленням звітності і рецензування конспектів лекцій, збірників задач і лабораторних практикумів; складання методичних розробок, завдань, екзаменаційних білетів,

тематики курсових робіт; розробка графіків самостійної роботи студентів; взаємовідвідування тощо.

Робочий день викладача поділяється на дві частини: проведення усіх вищеназваних видів робіт і підготовка до їх проведення.

Праця викладача вищого навчального закладу обов'язково передбачає організаційно-методичну роботу, основними видами якої є: робота у підготовчому відділенні, робота стосовно профорієнтації, організація педагогічних практик, робота у приймальній комісії, підготовка матеріалів на засідання кафедри, ради факультету, ради вузу, методична робота на допомогу вчителям, робота по підготовці науково-методичних семінарів і т.д.

Органічною частиною викладацької діяльності є робота щодо виховання студентів. **Обов'язковим елементом у роботі викладача є науково-дослідна робота.**

Наукова робота включає такі види: виконання планових держбюджетних науково-дослідних робіт, колективних договорів; написання і видання підручників, посібників, монографій, наукових статей і тез, доповідей на конференціях; редагування підручників, їх рецензування, написання відзивів на дисертації; робота в редколегіях наукових журналів; керівництво науково-дослідною роботою студентів; участь у наукових радах тощо.

4. Психологічна структура діяльності педагога є своєрідним відображенням діяльності педагогічних систем. Психологічна структура діяльності – це взаємозв'язок, система і послідовність дій педагога, спрямованих на досягнення поставлених цілей через розв'язання педагогічних задач.

Гностичний компонент є своєрідним стрижнем усіх вищеназваних компонентів. Він включає в себе вивчення:

- 1) змісту і способів впливу на студентів;
- 2) вікових та індивідуальних особливостей студентів;
- 3) особливостей навчально-виховного процесу і результатів власної діяльності, її переваг і недоліків.

Конструктивний компонент включає в себе:

- 1) добір і композицію змісту інформації, яка стає надбанням студентів;
- 2) проектування діяльності студентів, в якій необхідна інформація може бути засвоєна;
- 3) проектування власної майбутньої діяльності і поведінки, якими вони мають бути в процесі взаємодії зі студентами.

У навчальній діяльності конструктивні уміння виявляються у доборі і композиції навчальної інформації, проектуванні власної діяльності і діяльності студентів щодо засвоєння інформації.

Організаційний компонент вміщує організацію:

- 1) інформації в процесі її повідомлення студентам;
- 2) різних видів діяльності студентів таким чином, щоб результати відповідали цілям системи;
- 3) власної діяльності і поведінки в процесі безпосередньої взаємодії з студентами.

Комунікативний компонент вміщує: 1) встановлення педагогічно доцільних стосунків з тими, на кого спрямований вплив (на основі визнання моральної, інтелектуальної і політичної зверхності в ролі керівника і

організатора – “взаємини по горизонталі”; 2) установка правильних взаємин з тими, хто виступає в ролі керівників даної системи (дисциплінованість, принциповість, творчість – “взаємини по вертикалі”) і партнерів по діяльності; 3) співвіднесення своєї діяльності з державним завданням, що ставиться до керівника як громадянина своєї держави.

5. Нова концепція освіти і виховання у вищій школі вимагає удосконалення педагогічної діяльності викладачів вищого навчального закладу і досягнення ними професіоналізму.

Поняття професіоналізму в психолого-педагогічній літературі розглядається як майстерність (Іванова С.І.), певний рівень майстерності (Ю.К. Бабанський), ототожнюється з поняттям “самоосвіта” та самовиховання (К. Лівітан).

Професіоналізм знань є основою, підґрунтям формування професіоналізму загалом.

Важливими особливостями професіоналізму знань є:

- ☐ комплексність, тобто здатність викладача синтезувати інформацію з різних галузей науки у процесі викладання певного закону, тенденції;
- ☐ особистісна забарвленість, тобто знання, “пропущені” через власну позицію;
- ☐ формування знань одночасно на різних рівнях (теоретичному, методичному, технологічному).

Професіоналізм спілкування – це готовність і вміння використовувати системні знання у взаємодії зі студентами. Йдеться про те, що виховують студентів не тільки знання, але й сама особистість викладача.

Професійно-педагогічне спілкування – це система прийомів органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, пізнання один одного, організація діяльності і стимулювання діяльності вихованців, організація і корекція взаємин у колективі вихованців, обмін ролями, співпереживання і створення умов для самоствердження особистості вихованця.

Педагогічне спілкування – особливий вид творчості.

Педагогічно грамотне спілкування знімає у вихованців негативну емоційну напругу (страх, невпевненість); воно має викликати радість, бажання спільної діяльності.

Серед викладачів можна виділити притаманні їм рівні спілкування:

Примітивний – в основу ставлення до студента покладено примітивні правила і реакції поведінки – амбіції, самовдоволення, зловтіха.

Маніпулятивний – взаємини зі студентом будуються на грі, суть якої полягає у бажанні будь-що виграти, використовуючи різні прийоми, лестощі.

Стандартизований – домінує формальна структура спілкування. Спостерігається слабка орієнтація на особистість; викладач дотри-

мується стандартів етикету, але така поведінка є поверховою і, не зачіпаючи особистісного рівня, реалізується на рівні масок.

Діловий – орієнтуючись на справу, викладач бере до уваги особистісні характеристики студента лише в контексті ефективності діяльності.

Особистісний – спілкування базується на глибокій зацікавленості до студента, визнанні самостійності його особистості.

Обов'язковою нормою професійної поведінки викладача є до-тримання педагогічної етики, прагнення формувати людські стосунки зі студентами і між ними. В основі моральної норми професійної поведінки викладача має бути повага до особистості студента і, водночас, максимальна вимогливість до нього.

Педагогічний такт – це педагогічно грамотне спілкування в складних педагогічних ситуаціях, вміння знайти педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу; почуття міри, швидкість реакції, здатність швидко оцінювати ситуацію і знаходити оптимальне рішення; вміння керувати своїми почуттями, не втрачати самовладання, емоційна урівноваженість, у поєднанні з високою принциповістю та вимогливістю, з чуйним людським ставленням до студента.

Метою виховання є самовираження і повна самореалізація учня, студента як суб'єкта виховання.

Педагогічно доцільні стосунки, взаємини складаються з тим педагогом, для якого основними цінностями є: вихованці і їх доля та інтереси; наука, яку він представляє, її методи, відкриття; професія, яку він обрав. Тому майбутнього вчителя, викладача слід уже зараз ретельно готувати до формування суб'єкт-суб'єктної взаємодії з молоддю. Педагогічні кадри нової генерації покликані поєднувати високий професіоналізм із усвідомленням сучасних потреб.

Тема 4. Педагогічна культура викладача ЗВО

План

1. Сутність та основні компоненти педагогічної культури
2. Педагогічна майстерність викладача вищої школи. Педагогічна техніка
3. Педагогічне спілкування в системі професійних цінностей викладача, різновид соціальної ситуації

Ключові слова: педагогічна професія, педагогічний професіоналізм, педагогічна культура спілкування.

Key words: pedagogical profession, pedagogical professionalism, pedagogical culture of communication.

1. Педагогічна культура викладача пов'язана з усіма елементами особистісної культури: моральною, естетичною, розумовою, правовою, політичною, екологічною тощо.

Складові педагогічної культури як прояву творчої індивідуальності педагога:

- ерудиція, наукові знання, науковий світогляд;
- комунікативна культура;
- психолого-педагогічна та методична підготовка, педагогічна

майстерність;

– особистісні якості (духовне багатство, гуманізм, справедливість, толерантність, відкритість, оптимізм, прагнення до самовдосконалення);

– розвинуте професійно-педагогічне мислення, професійна компетентність;

– педагогічна техніка як сукупність прийомів володіння собою і прийомів впливу на інших вербальними і невербальними засобами.

Педагогічна культура являє собою певну ступінь оволодіння викладачем педагогічним досвідом людства, його вдосконалення в цій діяльності та досягнутий їм рівень розвитку як професіонала-педагога. Зміст педагогічної культури виявляється в таких компонентах:

1. *Педагогічна спрямованість*

2. *Гармонійний розвиток інтелектуальних і моральних якостей*

3. *Уміння поєднувати навчально-виховну діяльність з науковими дослідженнями.*

4. *Висока культура спілкування та поведінки.*

5. *Прагнення до самовдосконалення, а саме до самонавчання та самовиховання.*

6. *Педагогічна майстерність.*

2. Педагогічна майстерність – досконале, творче виконання педагогами своїх професійних функцій на рівні мистецтва, у результаті чого створюються оптимальні соціально-психологічні умови для становлення особистості вихованця, забезпечення його інтелектуального та морально-духовного розвитку.

Педагогічна майстерність – це комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога.

Педагогічна майстерність – це система професійно- педагогічних "зун", які у взаємозв'язку з особистісними якостями педагога дозволяють йому успішно вирішувати навчально-виховні завдання.

Основними критеріями майстерності педагога виступають такі ознаки його діяльності:

о доцільність – за професійною спрямованістю;

о продуктивність (ефективність) – за результатами;

о гуманність, демократичність і діалогічність стосунків у взаємодії з вихованцями;

о оптимальність – у виборі змісту і засобів;

о творчість – за змістом діяльності;

о науковість (за змістом матеріалу, що викладається, і за характером діяльності).

Рівні оволодіння педагогічною майстерністю:

1. *Елементарний*: наявні лише окремі якості професійної діяльності, найчастіше – це володіння знаннями для виконання педагогічної дії, володіння предметом викладання тощо.

2. *Базовий*: володіння основами педагогічної майстерності, тобто педагогічні дії гуманістично зорієнтовані, стосунки з учнями й колегами розвиваються на позитивній основі, добре засвоєно предмет викладання, методично впевнено і самостійно організовано навчально-виховний процес.

3. *Досконалий*: характеризується чіткою професійною спрямованістю дій учителя, їх високою якістю, діалогічною взаємодією у спілкуванні.

4. *Творчий*: характеризується ініціативністю і творчим підходом до організації професійної діяльності, індивідуальним стилем професійної діяльності, самостійно конструює оригінальні педагогічно доцільні прийоми взаємодії, будує діяльність, спираючись на рефлексивний аналіз.

Професійні знання – знання навчальної дисципліни, що викладає, його методики, педагогіки та психології, а також уміння синтезувати науки, які вивчаються студентами.

Педагогічні здібності – узагальнена сукупність таких індивідуально-психологічних особливостей особистості педагога та особистісних якостей та станів, що забезпечують досягнення високих результатів у педагогічній діяльності.

Показниками професіоналізму виступають: володіння професійними духовними цінностями, орієнтації і їх дотримання; засвоєння на високому рівні вищих зразків засобів праці, вироблених у професії (професійних знань, способів і дій, професійних "технік" і технологій, прийомів професійного мислення, способів професійної самосвідомості тощо).

Педагог-майстер має свій особливий тип мислення, комплексні знання, специфіку їх структурування, особистісне забарвлення, вміння враховувати міждисциплінарні зв'язки.

Педагогічна техніка – це комплекс різних навичок і вмінь, за допомогою яких викладач досягає ефективності застосовуваних методів педагогічного впливу.

До основних компонентів педагогічної техніки належать такі вміння:

- о спілкуватися вербально: культура і техніка мовлення;
- о спілкуватися невербально: міміка, пантоміміка, зовнішній вигляд;
- о керувати своїм психофізичним станом: дихання, напруження м'язів, емоції, увага, уява, спостережливість.

3. Спілкування (або комунікація) – це процес взаємодії особистостей і груп, завдяки чому і відбувається становлення та розвиток особистості та суспільства.

Спілкування – це процес контактів, обміну та взаємодії між людьми. У процесі навчання та виховання відбувається передача знань, способів діяльності, суспільних цінностей, норм культури. Отже сутністю роботи педагога є спілкування.

Основні функції спілкування:

- обмін інформацією,
- організація діяльності,
- пізнання людьми одна одної,

– досягнення взаєморозуміння.

Емпатичне спілкування — це цілеспрямована взаємодія, орієнтована на встановлення контакту, позитивних взаємовідносин, з'ясування думки співбесідника.

Директивне спілкування спрямоване на здійснення прямого психічного впливу на партнера, включає вираз почуттів, думок суб'єкта, аргументовані пояснення мети діяльності, майбутніх учинків та їх наслідків, але без образливих оцінок партнера.

Важливим компонентом техніки спілкування викладача є **культура мовлення**:

– лексична: багатий словниковий запас (синоніми, метафори, епітети), відсутність штампів і тавтології;

– граматична: використання іншомовних слів, числівників, відмінків, відмін, побудова речень;

– орфоепічна: наголоси, правильність вимови.

Ефективне спілкування можливе за таких умов:

1) Встановлення відносин довіри на основі визнання іншої людини особистістю.

2) Безоцінне (некритичне) і безумовне прийняття іншої людини.

3) Забезпечення співрозмовникам свободи висловлювання власних думок, почуттів, участі у прийнятті рішень і відповідальності за їх наслідки

Тема 5. Здобувач вищої освіти як суб'єкт педагогічної діяльності

План

1. Студентство як соціальна група.

2. Права і обов'язки студентів педагогічного університету.

3. Психологічні особливості старшого юнацького віку.

4. Адаптація студентства у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: студент, соціальна група, психологічні особливості старшого юнацького віку, індивідуальність, соціально-педагогічна адаптація, студентська група, студентське самоврядування.

Key words: student, social group, psychological peculiarities of senior youth age, individuality, socio-pedagogical adaptation, student group, student self-government.

1. *Студентство* - найкультурніша частина молоді в усіх країнах, яка є важливим джерелом відтворення інтелігенції.

Студентство – це мобільна група, метою існування якої є організована за певною програмою підготовка до виконання професійних і соціальних ролей у матеріальному і духовному виробництві.

Студентство є складовою частиною молоді, її специфічною групою, що характеризується особливими умовами життя, побуту і праці, суспільною поведінкою і психологією, системою ціннісних орієнтацій.

Тобто, студентство треба розглядати як соціальну групу в системі вищого навчального закладу, яка має свою мету, свої специфічні особливості і яка готується до виконання соціальних ролей і функцій інтелігенції.

2. *Права та обов'язки студентства* визначені законом України «Про освіту», Положенням про вищий навчальний заклад.

Студент є об'єктом педагогічної діяльності. Продукти діяльності педагога матеріалізуються у психічному обличчі іншої людини – у її знаннях, вміннях, навичках, в рисах характеру.

Об'єктом діяльності студента є наукова, теоретична і практична інформація, якою він має оволодіти. Продуктами його діяльності є відповіді: усні, письмові, графічні. Таким чином, у студента як суб'єкта діяльності є своя мета, свій об'єкт, свої способи досягнення мети, свої можливості.

Одне із завдань викладача на всіх етапах становлення студента – допомогти йому знайти себе. Студент не народжується суб'єктом діяльності, а стає ним під впливом виховання. Саме викладачі мають допомогти студентові стати суб'єктом діяльності, в основі якої лежить саморух, самоутвердження, самовдосконалення.

3. У соціальній позиції студента останнім часом сталися суттєві зміни: він став критичним, активним, прагне раціонально використовувати навчальний час, зусилля, матеріальні ресурси. Студент припускає, що він може висловити своє незадоволення кваліфікацією викладача; при цьому втрачається та стабільність, яка ґрунтувалася на взаєминах старшого і молодшого, досвідченого і недосвідченого. Наші студенти відчувають тягар втрати моральних орієнтирів, і тому хотіли б бачити у викладачеві взірць позитивної і життєстверджуючої стратегії особистості, що перемагає. Викладач має виступати представником позитивних соціальних цінностей, нести ідеї моральної перспективи. Студентський вік, як і будь-яка інша стадія життєвого циклу людини, має свою неповторну специфіку. Період від 16 до 22-23 років “найрішучішим”, вказуючи на те, що у цьому віці визначається спрямованість у способі мислення людини і в її характері. На студентський вік припадає процес активного формування соціальної зрілості. Соціальна зрілість передбачає здатність кожної молодої особи оволодіти необхідною для суспільства сукупністю соціальних ролей (спеціаліста, батька, матері, громадського діяча).

Проблему соціальної зрілості особистості вивчають різні науки. До них належать педагогіка, психологія, соціологія, акмеологія. Проблема зрілості може розглядатися на рівні індивіда, особистості, суб'єкта діяльності і індивідуальності. Особистісна соціальна зрілість включає такі компоненти: відповідальність, толерантність, саморозвиток, позитивне ставлення до світу.

У психолого-педагогічній літературі є способи виділяти різні типи студентів за структурними особливостями особистості, або за іншими критеріями.

Переважає більшість авторів вважає, що в структурі особистості необхідно виділяти чотири групи властивостей, тобто стійких особливостей, що виявляються у різних видах діяльності. Отже, це такі чотири групи

властивостей:

- ☐ спрямованість особистості, до якої входять її потреби, мотиви, цілі, переконання, ідеали;
- ☐ темперамент – психічна властивість особистості, яка визначає динаміку її виявів у різних видах діяльності;
- ☐ здібності, тобто психічні властивості особистості, що являють собою потенційні й реальні можливості людини у виконанні тієї чи іншої діяльності;
- ☐ характер – сукупність основних, стрижневих властивостей особистості, що визначають стиль її поведінки у суспільстві.

Спрямованість – це основа, що визначає психологічний зміст без виключення властивостей особистості, це своєрідний стрижень особистості.

Три основних типи спрямованості:

- ☐ *тип будівничого (сюди належать студенти, що утверджують себе справами, для інших людей, і це приносить їм задоволення);*
- ☐ *тип споживача (провідні мотиви їх активності пов'язані з споживанням; самоствердження у споживанні духовних і матеріальних цінностей);*
- ☐ *тип руйнівника; джерелом задоволення є саме по собі руйнування того, що створюється іншими.*

Основними завданнями органів студентського самоврядування є:

- ☐ забезпечення і захист прав та інтересів студентів;
- ☐ забезпечення виконання студентами своїх обов'язків;
- ☐ сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів;
- ☐ сприяння у створенні необхідних умов для проживання і відпочинку студентів;
- ☐ створення різноманітних студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами;
- ☐ організація співробітництва із студентами інших вищих закладів освіти і молодіжними організаціями;
- ☐ сприяння проведенню серед студентів соціологічних досліджень;
- ☐ сприяння працевлаштуванню випускників;
- ☐ участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами.

Отже, студентство – це особлива соціальна група, яка має своє психологічні особливості, етапи розвитку соціальної адаптації у вищому навчальному закладі.

Тема 6. Методика організації виховної роботи у ЗВО

План

1. Мета і завдання виховання у вищому навчальному закладі.
2. Основні напрями виховання студентів у процесі навчання та позанавчальній діяльності.
3. Виховна робота в академічній групі.

4. Роль та функції куратора академічної студентської групи.
5. Форми позааудиторної роботи з студентами.

Ключові слова: освітній ідеал, мета освіти, принципи освіти, система національної освіти, національна ідентичність.

Key words: educational ideal, purpose of education, principles of education, system of national education, national identity.

Термін “виховання” є похідним від слова “ховати”, “вирощувати”. В українській народній педагогіці воно вживалося у значенні “оберігати”, ховати від зла, шкідливого впливу.

При всій різноманітності пошуків, що ведуться в світі, нині, на нашу думку, слід зупинитися на чотирьох напрямках у дослідженнях проблем виховання.

1). Перший із них визначається як *раціоналістичний*. Він може мати авторитарний чи ліберальний характер, але обов'язково з наданням переваги науковій раціональності. Сутність цього напрямку в абсолютизації наукових знань («знансентризм»).

2). Другий напрям досліджень визначається як *культуроцентричний*, де культура розглядається як підґрунтя виховання й освіти.

3). У наукових колах формується і третій напрям у новій парадигмі виховання, однак його сутність і зміст чітко ще не визначені. Деякі вчені розглядають його як «*культуротворчий*».

На особливу увагу, на наш погляд, у культуротворчому напрямі заслуговує культуротрадицієзнавчий аспект. Традиції мають національно-культурний, високоморальний характер.

4). Базуючись на вченні В.І. Вернадського і сучасних світових тенденціях, вчені визначають ще одну – нову виховну парадигму як *планетарно-особистісну*, глобально-історичну за своїм значенням, в основі якої — освічена людина, озброєна науковими знаннями і найновішими культурними досягненнями людства.

В сфері виховання відбувається інтенсивний пошук більш досконалої моделі. Вона повинна базуватися на кращих національних, культурних і виховних традиціях, враховувати уроки історії українського народу, власні ресурси і можливості держави, забезпечувати духовну і професійну творчість педагогічної громадськості.

Національне виховання – це виховання молоді на культурно-історичному досвіді свого народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій мудрості, духовності.

Сутність виховання з точки зору філософії визначається як перетворення культури людства в індивідуальну форму існування.

Сутність виховання з точки зору педагогіки полягає у привласненні соціального досвіду.

Ідеалом виховання в нашому суспільстві є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідомою людиною, що наділена глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, є носієм кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку і самовдосконалення.

Заклади вищої освіти мають здійснювати підготовку інтелектуального генофонду нації, виховання духовної еліти, примножувати культурний потенціал, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх спеціалістів. Це може бути досягнуто через:

- ☐ виховання майбутніх спеціалістів авторитетними, високоосвіченими людьми, носіями високої загальної світоглядної, політичної, професійної, правової, інтелектуальної, соціально-психологічної, емоційної, естетичної, фізичної та екологічної культури;
- ☐ створення необхідних умов для вільного розвитку особистості студента, його мислення і загальної культури, шляхом залучення до різноманітних видів творчої діяльності (науково-дослідної, технічної, культурно-просвітницької, правоохоронної та ін.);
- ☐ збагачення естетичного досвіду студентів шляхом участі їх у відродженні забутих та створенні нових національно-культурних традицій регіону, міста, вищого навчального закладу;
- ☐ формування «Я» - концепції людини творця на основі самоосвіти, саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення, моральної самозавершеності;
- ☐ пропаганду здорового способу життя, запобігання вживанню студентами алкоголю, наркотиків, викорінення шкідливих звичок.

Основні напрями виховання реалізуються у навчальних закладах в процесі навчання та позааудиторної діяльності студента.

Позааудиторна виховна робота у ЗВО проводиться на основі студентського самоврядування, активності і самостійності студентів за умови керівної ролі студентського активу і педагогічної допомоги викладачів. Позааудиторна робота стимулює формування особистості майбутнього фахівця у контексті професіоналізації всіх виховних впливів на студентів.

Основними напрямками професіоналізації позааудиторної виховної роботи можна вважати:

- ☐ врахування специфіки факультету при організації і проведенні виховної роботи із студентами;
- ☐ широке використання форм, що відображають специфіку професійної діяльності майбутніх педагогів;
- ☐ моделювання і розв'язання педагогічних ситуацій;
- ☐ вдосконалення умінь і особистісних якостей майбутніх вихователів у процесі включення їх до активної позааудиторної виховної діяльності;
- ☐ психолого-педагогічне обґрунтування методів і форм позааудиторної роботи студентів.

Основними напрямками виховної роботи у вищому навчальному закладі є: формування наукового світогляду; громадянське та патріотичне виховання; правове виховання; моральне виховання; художньо-естетичне, трудове, фізичне виховання; екологічне виховання; професійно - педагогічне виховання.

Куратор призначається адміністрацією університету на підставі подання декана факультету, а також з урахуванням побажань студентів для роботи з академічними групами I-V курсів.

На посаду куратора академічної групи призначається провідний спеціаліст, досвідчений педагог. Враховується також профіль підготовки фахівців та специфіка діяльності факультету. Строк перебування на посаді куратора - один навчальний рік (згідно з наказом ректора університету). Термін дії наказу щодо призначення на посаду може щорічно продовжуватись.

Організаційно-методична допомога кураторам надається адмініс-трацією університету згідно з їх посадовими обов'язками та рівнем професійної компетентності. Методична підготовка куратора забезпечується різноманітними формами методичної роботи. Функції куратора академічної групи: аналітична, організаторська, комунікативна та соціальна. Аналітична функція передбачає плану-вання та організацію виховної роботи студентською групою на підставі урахування куратором: міжособистісних стосунків у колективі, мотивів навчальної та пізнавальної діяльності студентів, рівня їх інтелектуального розвитку, індивідуальних особливостей, соціально-побутових умов життя (останнє досліджується куратором спільно з профоргами груп), стану здоров'я , результатів навчання тощо.

Планування значною мірою визначає результати та перспективність системи виховної роботи. Цілеспрямоване і чітке планування допомагає кураторам уникнути багатьох помилок та негативних явищ у студентській групі. Обґрунтований план дозволяє намітити загальні перспективи та конкретні шляхи розв'язання поставлених виховних завдань.

Основні вимоги до плану:

☐ цілеспрямованість плану, тобто зміст та форми виховної роботи, що плануються, передбачають реалізацію конкретних цілей та задач. Кожна справа має сприяти розв'язанню поставлених завдань.

Залежно від мети кожна форма роботи має свою специфіку у її використанні;

- ☐ врахування потреб та інтересів, індивідуальних особливостей кожного студента;
- ☐ співтворчість педагогів та студентів в організації виховної роботи;
- ☐ зв'язок з життям суспільства, майбутньою професійною діяльністю студентів;
- ☐ комплексний характер планів;
- ☐ цілісний підхід до процесу планування;
- ☐ наступність змісту та форм виховної роботи;
- ☐ конкретність, доцільність плану, обґрунтованість виховної роботи,

врахування особливостей студентського колективу, рівня його розвитку, традицій, що склалися;

☐ розумна насиченість плану.

Критерії оцінки рівнів ефективності виховного процесу

Критеріями ефективності управління системою виховної роботи на рівні куратора академічної групи є:

☐ рівень вихованості майбутніх спеціалістів;

☐ активність, згуртованість групи, суспільно-корисний характер діяльності групи;

☐ стабільний режим роботи академічної групи, відсутність серйозних випадків порушень трудової та навчальної дисципліни студентами;

☐ позитивна мотивація навчально-виховної діяльності студентів, що виявляється у навчально-пізнавальній, науково-дослідній, інших видах діяльності;

☐ мікроклімат у групі, що сприяє самореалізації особистості кожного студента;

☐ різноманітність форм виховної позааудиторної роботи, що сприяє самореалізації особистості кожного студента;

☐ діяльність студентського самоврядування у групі;

☐ участь групи у загальноуніверситетських заходах;

☐ сприятливі умови проходження адаптаційного періоду студентами I-го курсу;

☐ оволодіння студентами досвідом соціальної поведінки.

Результатом виховної діяльності куратора має бути достатній рівень вихованості студентів. Під вихованістю у педагогічному розумінні мають на увазі комплексну властивість особистості, яка характеризується наявністю і рівнем сформованості у неї суспільно значущих якостей, що відображають мету виховання.

Тема 7. Дидактика, основні категорії закономірності та принципи.

Форми та методи навчання у вищій школі

План

1. Предмет і об'єкт дидактики вищої школи.
2. Зміст освіти у вищій школі. Принципи навчання.
3. Методи і засоби навчання у вищій школі.
4. Організаційні форми роботи у вищому навчальному закладі.
5. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студентів: етапи, види, форми.

Ключові слова: контроль, якість підготовки фахівців, контроль навчальної роботи, оцінювання знань студентів

Key words: control, quality of training of specialists, control of educational work, evaluation of students' knowled

1. Вивчення основ дидактики вищої школи вимагає з'ясування аспірантом змісту поняття «дидактика». Термін «дидактика» походить з гр. «didaktikas» – повчаю та «didasko» – вивчаю. Вперше ввів його у науковий обіг німецький педагог Вольфганг Ратке. У такому значенні вживав це поняття і великий чеський педагог Ян Амос Коменський.

У сучасному розумінні дидактика представляє важливу галузь наукового знання, яка вивчає і досліджує проблеми освіти і навчання. На відміну від загальної дидактики, яка у своїх дослідженнях передусім орієнтована на загальноосвітню школу, дидактика вищої школи ставить на наукову основу вирішення таких проблем:

1. Обґрунтування специфічних цілей вищої освіти.
2. Обґрунтування соціальних функцій вищої школи.
3. Обґрунтування змісту освіти.
4. Наукове обґрунтування способів конструювання педагогічного процесу у вищій школі і здійснення навчальної діяльності.
5. Визначення оптимальних шляхів, вибір змісту, методів, форм, технологій навчання.

Об'єктом дидактики вищої школи є навчальний процес у вищих навчальних закладах. Оскільки сучасний етап розвитку людства вимагає неперервної освіти людини впродовж життя, а вища освіта стає доступною для кожного, зона дії дидактики значно розширюється й охоплює проблеми також навчання людей зрілого віку (від 20 років і старше).

Предметом дидактики вищої школи є визначення мети і завдань навчання у ЗВО, окреслення змісту освіти, виявлення закономірностей процесу навчання, обґрунтування принципів і правил навчання, розробка форм, методів і прийомів навчання у ЗВО, визначення матеріальних засобів навчання у вищій школі.

2. Важливим питанням, що перебуває у сфері компетенції дидактики, є зміст освіти. **Зміст освіти** – система наукових знань, практичних умінь і навичок, засвоєння і набуття яких закладає основи для розвитку і формування особистості. Зміст освіти містить нормативний та вибірковий компоненти, суть яких необхідно розглянути аспірантам. Зауважимо, що зміст освіти на кожному етапі розвитку людства залежить від багатьох об'єктивних (потреби суспільства у розвитку людини, науки та техніки, економіки) та суб'єктивних чинників. Зміст освіти постійно модернізується відповідно до потреб часу. Зміст освіти закріплюється державними документами та навчально-методичними комплексами. Це навчальні плани, навчальні програми, підручники, посібники.

Навчальний план – основний нормативний документ (стандарт) вищого навчального закладу, що складається на підставі освітньо-професійної програми і структурно-логічної схеми підготовки фахівців та визначає організацію їх навчальної діяльності. Навчальним планом охоплено: графік процесу навчання; перелік та обсяг навчальних дисциплін; послідовність їх вивчення; конкретні форми проведення занять (лекції, семінари, лабораторні тощо) та їхній обсяг; форми проведення підсумкового контролю (екзамен, залік, диференційований залік); порядок проведення практик, їхні види; обсяг часу, відведеного на самостійну роботу студентів; кількість курсових робіт, які виконує студент за період навчання; зміст і форми державної атестації.

Навчальний план складають провідні викладачі, зазвичай декани факультетів, завідувачі кафедр. Затверджується навчальний план керівником вищого навчального закладу і скріплюється відповідними печатками.

Навчальна програма – державний документ, в якому визначено зміст освіти з окремої навчальної дисципліни з виділенням розділів, тем, кількості годин на їх опрацювання. Навчальні програми є базовими з основних дисциплін з урахуванням державних стандартів та освітніх програм. На їхній основі кафедри вищих навчальних закладів розробляють робочі навчальні програми, які затверджуються кафедрами, радами факультетів та вченими радами вищих навчальних закладів. Робочі навчальні програми обов'язкові для виконання викладачами.

У підготовці навчальних програм треба ретельно дотримуватися вимог наступності між змістом освіти в загальноосвітніх навчально-виховних закладах, а також ступенями підготовки фахівців у рамках вищої школи – молодших бакалаврів, бакалаврів, магістрів.

Навчальна програма є базовим документом при підготовці підручників і навчальних посібників для вищої школи.

Підручник – це навчальна книга, в якій розкривається зміст навчального матеріалу з конкретної дисципліни відповідно до вимог чинної програми. За словами І. Лернера, «підручник становить матеріалізований носій змісту освіти й водночас є організатором процесу засвоєння цього змісту...».

Принципи навчання – це вихідні положення теорії навчання, вони виступають своєрідним загальним орієнтиром для визначення змісту, засобів, форм і методів організації навчання у вищій школі. ПВШ оперує такими принципами:

- Науковості навчання, його зв'язку з практикою.
- Доступності навчання і поєднання абстрактності мислення з наочністю викладання.
- Демократизму і гуманізму навчального процесу, його орієнтація на загальнолюдські й національні духовні цінності.
- Активності і самостійності студентів у навчанні.
- Систематичності і послідовності навчання.
- Свідомості навчання.

- Ґрунтовності навчання.
- Індивідуалізації навчання.
- Професійного спрямування навчально-виховного процесу.
- Єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання.
- Незалежності навчального процесу

3. У вищій школі використовуються специфічні методи навчання.

Методи навчання – це засоби взаємопов'язаної діяльності викладача і студента, спрямованої на вирішення завдань навчання, виховання і розвитку. Головними особливостями методів навчання у ВНЗ є те, що вони: 1) набагато більше, ніж шкільні, зближені з методами самої науки; 2) бінарні (тотожні окремим формам організації навчального процесу).

За традиційними підходами до класифікації методи навчання розподіляється:

за джерелами набуття знань: словесні, наочні, практичні (С. Петровський, Е. Талант);

за характером логіки пізнання: аналітичні, синтетичні, аналітико-синтетичні, індуктивні, дедуктивні, традуктивні;

за рівнем самостійної розумової діяльності: проблемний, частково-пошуковий, дослідницький;

за основними дидактичними завданнями: методи оволодіння знаннями, методи формування умінь і навичок, застосування здобутих знань, умінь і навичок ;

за характером пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі методи;

за бінарною класифікацією: методи викладання (інформаційно-повідомлювальний, пояснювальний, інструктивно-практичний, пояснювально-спонукальний); методи учіння (виконавський, репродуктивний, продуктивно-практичний, частково-пошуковий, пошуковий)

Засіб навчання – сукупність предметів, ідей, явищ і способів дій, які забезпечують реалізацію навчально-виховного процесу.

Найважливішим засобом навчання є **слово викладача**, за допомогою якого він організовує засвоєння знань студентами, формує у них відповідні уміння та навички. Викладаючи новий матеріал, він спонукає до роздумів над ним, його осмислення і усвідомлення.

Важливим засобом навчання є **підручник**, за допомогою якого студент відновлює в пам'яті, повторює та закріплює здобуті на заняттях знання, виконує різні види самостійної роботи.

Інші засоби навчання виконують різноманітні функції:

- *замінюють викладача як джерело знань* (кінофільми, магнітофон, навчальні пристрої тощо);
- *конкретизують, уточнюють, поглиблюють відомості*, які повідомляє викладач (картини, карти, таблиці та інший наочний матеріал);
- *є прямими об'єктами вивчення, дослідження* (машини, прилади,

хімічні речовини, об'єкти живої природи);

– виступають «посередниками» між студентом і природою або виробництвом у тих випадках, коли їх безпосереднє вивчення неможливе або утруднене (препарати, моделі, колекції, гербарії тощо); формують у студентів навчальні та професійні уміння та навички.

Необхідними чинниками, що сприяють успішному засвоєнню знань, є **технічні засоби навчання (ТЗН)**. До них належать:

- дидактична техніка (кінопроектори, діaproектори, відеомагнітофони, телевізори, електрофони, комп'ютери);
- екранні посібники статичної проекції;
- посібники динамічної проекції (кінофільми, кінофрагменти тощо);
- фонопосібники (аудіо записи, відеозаписи, радіо- і телепередачі).

Інформаційні ТЗН з огляду на те, які органи чуття задіяні для сприймання навчальної інформації, поділяють на:

- аудійовані (слух);
- візуальні (зір).

Найзручнішими є аудіовізуальні (слухо-зорові), тобто ті за яких показ зображення супроводжується текстом, а звуковий ряд – відповідними ілюстраціями. Ефективнішими та доцільнішими нині є технічні засоби навчання широкого призначення – відеотехнічні і проекційні.

4. У ЗВО функціонують різноманітні **форми організації навчання**: лекції, практичні заняття та їх різновиди (семінари, лабораторні роботи, практикуми), науково-дослідні роботи студентів, самостійна та індивідуальна робота, навчальна і виробнича практика.

Упродовж усієї історії вищої школи провідною організаційною формою і методом навчання є **лекція**. З неї починається перше знайомство студента з навчальною дисципліною, саме лекція закладає підвалини наукових знань.

Водночас варто звертати увагу на типові недоліки і переваги лекції у вищій школі, детальніше розглянути основні види лекцій (*вступну, тематичну, нас- тановчу, оглядову, заключну*) та вимоги до кожного виду

Процес навчання у вищій школі передбачає **практичні заняття**, які мають за мету поглиблене вивчення дисципліни. До практичних занять належать лабо- раторні роботи, семінарські заняття і практикуми. Структура практичних занять здебільшого однакова:

- вступ викладача;
- відповіді на запитання студентів;
- практична частина як планова;
- заключне слово викладача.

Найпоширенішим у вищій школі видом практичного заняття є **семінар**. Відповідно до завдань і змісту в сучасній вищій школі поширені семінарські заняття трьох типів: *протосемінар, власне семінар, спеціальний семінар*.

Самостійна робота студента (СРС) – це навчальна діяльність студента, яка планується, виконується за завданням, методичним керівництвом і контролем викладача. СРС формує навички самостійної діяльності загалом, що є конче необхідним у будь-якій професійній діяльності, виробляє здатність самостійно приймати відповідальні рішення, знаходити оптимальний вихід зі складних ситуацій.

Основні способи класифікацій СРС за різними критеріями:

- з огляду на місце і час проведення, характер керівництва СРС з боку викладача;
- за видами діяльності;
- за рівнями мотивації тощо.

Практика студентів є обов'язковою складовою частиною процесу підготовки фахівців у вищих навчальних закладах і проводиться на оснащених відповідним чином базах практики вищих навчальних закладів, а також на сучасних підприємствах і в організаціях різних галузей господарства, освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі та державного управління. Згідно з навчальними планами ЗВО терміни фахової практики становлять 20–25 %

Основні види практик: навчальна, технологічна, експлуатаційна, конструкторська, ознайомча, економічна, педагогічна, науково-дослідна тощо.

Етапи практики: навчальна, навчально-виробнича, виробнича, переддипломна.

Важливою складовою навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі є контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студентів. Без нього неможливо правильно і чітко організувати навчальний процес, забезпечити його ефективність. Перевірка й оцінювання знань студентів сприяють активізації їхньої пізнавальної діяльності, ґрунтовному засвоєнню знань, формуванню професійних умінь і навичок.

Контроль виконує такі функції:

освітню (навчальну): контроль сприяє поглибленню, розширенню, вдосконаленню знань студентів. Студент, який відповідає перед усією групою, повторює вивчене, виконує практичні завдання, закріплюючи знання, вміння і навички, краще усвідомлює навчальний матеріал. Слухаючи відповідь товариша, студенти зв'язують із нею свої знання, ставлять запитання, доповнюють її, що сприяє поглибленню і систематизації їхніх знань. Окрім того, відбувається зворотний зв'язок у навчанні;

1) діагностичну: виявлення знань, умінь і навичок студентів, а також наявних у них недоліків, з'ясування їх причини і віднайдення шляхів усунення;

2) стимулюючу: схвалення успіхів сприяє розвитку у молоді людини мотивів до навчання, до систематичної праці, кращих результатів;

3) розвивальну: розвивається логічне мислення студентів, зокрема вміння аналізувати і синтезувати, порівнювати й узагальнювати, абстрагувати й конкретизувати, класифікувати й систематизувати, а також мовлення, увага, пам'ять тощо;

4) управлінську (прогностично-методичну): у процесі контролю визначається стан успішності студентів, що дає змогу запобігти неуспішності або

подолати її. Викладач коригує і власну діяльність: змінює методику викладання, вдосконалює навчальну діяльність студентів;

5) виховну: очікування перевірки спонукає студента регулярно готуватися до занять; перевірка й оцінювання знань допомагають студентові самому оцінювати свої знання і здібності, що сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання; виховання моральних якостей, адекватної самооцінки, дисциплінованості, самостійності, почуття відповідальності;

6) оцінювальну: передбачає зіставлення виявленого рівня знань, умінь і навичок з вимогами навчальної програми, що забезпечує об'єктивне оцінювання, сприяє кращому навчанню;

7) самооцінювальну: студенти в процесі навчання розвивають уміння самостійно оцінювати власні досягнення, можливості, життєві перспективи, недоліки та проблеми, що є важливою складовою самостійного навчання і самоактуалізації особистості.

Етапи контролю

1. Стандартизація цілей навчальних моделей, норм оцінювання майбутньої діяльності.

2. Вимірювання фактичного стану результатів роботи.

3. Порівняння стандарту і фактичного стану.

4. Оцінювання. Передбачає інтерпретацію результатів навчання.

5. Відмітка. Формалізація навчання в балах відповідної шкали (5-ти чи 100-бальна)

6. Корекція у процесі навчання.

За призначенням і характером контроль поділяють на попередній, поточний, періодичний, підсумковий, взаємоконтроль, самоконтроль.

Тема 8. Становлення та розвиток менеджменту в освіті. Сучасні технології навчання

План

1. Сутність педагогічної інноватики.

2. Інтерактивне навчання. Структура та процес ділової гри.

3. Ігрові технології у вищій школі.

4. Методика використання інформаційних технологій навчання: дистанційне навчання; комп'ютерні засоби професійно-педагогічної комунікації.

Ключові слова: дослідницька діяльність, творче вирішення навчальних завдань, магістерська робота, творчий пошук.

Key words: research activity, creative solution of educational tasks, master's work, creative search.

1. Останнім часом у практику роботи вищої школи стрімко входять освітні інформаційні технології, які дають змогу якомога краще адаптувати освіту до вимог сучасного суспільства. В науці й освіті дедалі більшого поширення набуває поняття «педагогічна технологія».

Пристаючи до розгляду першого питання, необхідно наголосити, що поняття «педагогічна технологія» відоме з 20-х рр. ХХ ст. Воно було предметом дослідження багатьох вчених і вже з самого початку трактувалося по-різному. Інколи – як сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчальних занять, що нагадує виробничу технологію; інколи – як уміння оперувати навчальним і лабораторним обладнанням, використовувати наочні посібники.

У психолого-педагогічній літературі поряд з поняттям «педагогічна технологія» використовувалися й інші варіанти – «технологія навчання», «освітні технології», «технології в навчанні», «технології в освіті», причому часто вони ототожнювалися. Втім, розвиток педагогічної науки, комп'ютеризація навчання сприяли остаточному розмежуванню цих понять. У 70–80-х рр. ХХ ст. було доведено нетотожність понять «педагогічна технологія» (під якою розумілася сукупність засобів і методів педагогічного процесу) і «технології в освіті» (що відповідало «технічним засобам навчання»).

Освітні технології відбивають загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору, їх призначення – прогнозування розвитку освіти, його конкретне проектування і планування, передбачення результатів, а також визначення відповідних цілям стандартів. Прикладами освітніх технологій можуть бути концепції освіти, освітні системи.

Педагогічний менеджмент – галузь педагогіки, предметом якої є організація управління в сфері освіти. Підґрунтям управління і керівництва освітніми системами слугують сучасні досягнення науки про управління, законодавство, практика організації шкільництва, досвід управління в галузі освіти, історична спадщина тощо.

Навчальна технологія – поняття близьке, але не тотожне поняттю педагогічна технологія. Воно відбиває шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах відповідного навчального предмета, теми, питання. Наприклад, ігрова технологія, технологія проблемного навчання, інформаційні технології, дистанційне навчання, комп'ютерне навчання тощо.

Типова класифікація педагогічних технологій: *модульно-рейтингова технологія; технологія проблемного і групового навчання; ігрові технології; модульно-контекстуальна технологія; інформаційні технології; технологія дистанційного навчання, кредитно-модульна технологія.*

2. Однією з актуальних на сьогодні педагогічних технологій є **технологія інтерактивного навчання**. Інтерактивна модель навчання передбачає взаємодію тих, хто задіяний у навчально-виховному процесі, а також обов'язкову спільну діяльність студентів, оскільки саме через взаємодію (інтеракцію) студент–студент, студент–викладач і відбувається процес взаємонавчання: передавання знань, формування умінь і навичок.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Інтерактивне навчання у вищій школі має такі особливості:

1) студент і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання;

2) інтерактивне навчання ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь у спілкуванні, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії;

3) це навчання виявляє лідерські якості студентів і викладача, усуває домінування одного учасника навчального процесу над іншим та однієї думки над іншою.

Методи розвитку критичного мислення, що використовуються в процесі інтерактивного навчання: «мозкова атака», «кейс»-метод, метод «портфоліо», метод проєктів.

3. Характеризуючи ігрові технології насамперед необхідно зазначити, що гра – це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, в якому складається, формується й удосконалюється самоуправління поведінкою. Ігрові технології сприяють засвоєнню знань, умінь і навичок, розвитку системи розумових дій, системи естетично-моральних якостей, системи дієво-практичної сфери і самокеруючих механізмів.

Класифікація ігрових технологій:

- за цільовими орієнтаціями (дидактичні, виховні, розвивальні, соціалізуючі);

- за характером педагогічного процесу (навчальні, тренінгові, контролюючі, пізнавальні, виховні, продуктивні, репродуктивні, творчі, профорієнтаційні, діагностичні тощо);

- за ігровою методикою (предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, драматизації).

Основні етапи проведення ділової гри:

- етап підготовки;
- етап проведення;
- етап аналізу й узагальнення.

4. Останнім часом у вищій школі широко застосовуються інформаційні (комп'ютерні) технології навчання, що базуються на використанні спеціальних технічних інформаційних засобів (ЕОМ, аудіо, кіно, відео). Комп'ютерні технології спрямовані на підготовку особистості інформаційного суспільства; формування умінь працювати з інформацією; розвиток комунікативних здібностей; формування дослідницьких умінь та умінь вибору оптимальних рішень; забезпечення великим обсягом якісної інформації.

Дистанційна освіта здійснюється за допомогою засобів обміну навчальною інформацією на відстані (супутникове телебачення, радіо, комп'ютерний зв'язок тощо) і базується на принципі самостійного навчання студента. Дистанційне навчання є наслідком об'єктивного процесу інформатизації суспільства й освіти, воно являє собою найбільш перспективну, синтетичну, гуманістичну, інтегральну форму отримання освіти.

Характеризуючи дистанційне навчання, варто зауважити, що воно було започатковане ще у 1840 р. Ісааком Пітманом, який запропонував навчання

через поштовий зв'язок для студентів Англії. У ХХ ст. розвиток цієї технології значною мірою був пов'язаний з рівнем розвитку обчислювальної техніки. Дистанційне навчання в Європі та США набуло особливого поширення у 70-х рр. ХХ ст. У січні 1987 р. для того, щоб прискорити й підтримати створення європейської мережі дистанційного навчання на вищому рівні, було засновано Європейську асоціацію університетів з дистанційним навчанням. Наразі в установах цієї асоціації зареєстровано близько 65 тис. студентів. В США діють спеціалізовані університети дистанційної освіти, наприклад, Відкритий університет штату Фенікс, Британський відкритий університет, Каліфорнійський віртуальний університет тощо. Дистанційна освіта інтенсивно розвивається і в нашій країні.

Характерні риси дистанційного навчання: гнучкість; модульність; економічна ефективність; нова роль викладача; спеціалізований контроль якості освіти; використання спеціалізованих технологій і засобів навчання.

Тема 9. Контроль та облік знань, умінь, навичок здобувачів вищої освіти у вищих закладах освіти

План

1. Сутність понять “контроль”, “облік” та “оцінка” ЗУН.
2. Функції контролю ЗУН студентів.
3. Основні принципи контролю та оцінки знань.
4. Види контролю та форми перевірки ЗУН студентів.
5. Методи контролю ЗУН.
6. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів.
7. Рейтингова система оцінювання ЗУН.

Ключові слова: дослідницька діяльність, творче вирішення навчальних завдань, магістерська робота, творчий пошук.

Key words: research activity, creative solution of educational tasks, master's work, creative search.

1. Сутність понять “контроль”, “облік” та “оцінка” ЗУН

Вирішення проблеми підвищення якості підготовки спеціалістів з вищою освітою на сучасному етапі передбачає значне поліпшення контролю навчальної роботи студентів як важливого засобу управління процесом навчання.

Необхідність контролю навчальної роботи й оцінки знань студентів має об'єктивний характер. Тут діє закономірний зв'язок у ланцюгу: мета навчання - процес - результат - наступна мета. Але для того, щоб педагогічно грамотно визначити мету, необхідно точно знати, що вже досягнуто унаслідок навчання.

У подальшому викладі ми будемо користуватися такими поняттями: «контроль» - родове поняття; «перевірка» - процес контролю; «оцінка» - кількісна фіксація виявленого рівня знань у балах; «облік» - документальна фіксація (екзаменаційні відомості, залікові книжки студентів, журнали та ін.).

Контроль (від фр. control) має декілька значень. У дидактиці його розуміють як нагляд, спостереження і перевірку успішності студентів.

2. Функції контролю ЗУН студентів

Контроль має такі функції:

- ☐ **освітня** (сприяння поглибленню, розширенню, удосконаленню знань студентів, уточненню і систематизації навчального матеріалу з предмету);
- ☐ **діагностично-корегуюча** (виявлення знань, умінь і навичок, утруднень, недоліків, неуспішності; забезпечення зворотного зв'язку у різновидах: «студент - викладач» і «студент - студент»);
- ☐ **контролююча** (визначення рівня знань, умінь і навичок студентів, підготовленості до засвоєння нового матеріалу, виставлення оцінок студентам);
- ☐ **виховна** (спрямована на покращення особистої дисципліни, розвиток волі, характеру, навичок систематичної самостійної праці та ін.);
- ☐ **розвивальна** (сприяння розвитку психічних процесів особистості - уваги, пам'яті, мислення, інтересів, пізнавальної активності, мовленнєвої культури студентів);
- ☐ **стимулююче-мотиваційна** (стимулювання студентів до покращення навчальної діяльності, розвитку особистої відповідальності, формування мотивів навчання);
- ☐ **управлінська** (забезпечення цілеспрямованості у навчанні);
- ☐ **прогностично-методична** (стосується як викладача, який отримує досить точні дані для оцінки своєї праці, результатів запровадження своєї методики викладання, шляхів подальшого вдосконалення навчання, так і студентів, оскільки допомагає їм прогнозувати свою навчальну та наукову роботу)

3. Основні принципи контролю та оцінки знань

Принципи організації контролю й оцінки знань студентів визначаються метою навчально-виховного процесу у ЗВО, а також об'єктивними закономірностями педагогічного процесу в них.

Основні принципи перевірки навчальної роботи й оцінки знань студентів:

- ☐ **індивідуального характеру перевірки й оцінки знань студентів** (передбачає індивідуальну роботу викладача з кожним студентом, врахування його індивідуальних особливостей);
- ☐ **систематичності і системності перевірки й оцінки знань** (здійснення контролю протягом усього періоду навчання студента у ВНЗ);
- ☐ **тематичності** (стосується усіх ланок перевірки і передбачає оцінку навчальної діяльності студентів за семестр чи навчальний рік, і з кожної теми);
- ☐ **диференційованої оцінки успішності навчання студентів** (передбачає здійснення оцінки успішності на основі різнорівневого підходу);
- ☐ **єдності вимог викладачів до студентів** (передбачає урахування кафедрами і викладачами діючих загальнодержавних стандартів);
- ☐ **об'єктивності** (це систематичний аналіз результатів міжсесійного контролю і показників успішності за єдиними критеріями з метою своєчасного

здійснення заходів для поліпшення організації і змісту навчально-виховного процесу, підвищення ефективності і якості аудиторних і самостійних занять студентів з метою запобігання (зменшення) відсіву їх із ВНЗ); гласності (доведення результатів контролю до відома студентів).

Викладені принципи як регулятори контролю навчальної роботи й оцінки знань студентів визначають конкретні види, методи, форми її організації, критерії та норми оцінки знань студентів.

4. Види контролю та форми перевірки ЗУН студентів

В теорії і практиці навчання склалися такі види контролю:

- **діагностичний,**
- **поточний,**
- **тренувальний,**
- **відстрочений,**
- **тематичний,**
- **перехресний,**
- **рубіжний,**
- **підсумковий,**
- **заключний.**

Контроль включає в себе різні види перевірки ЗУН.

Традиційно склалися такі види та форми перевірки ЗУН студентів:

- ☐ попередня, поточна, тематична перевірка (міжсесійний контроль);
- ☐ залік, курсові роботи, колоквиум, консультація (рубіжний контроль);
- ☐ семестрові екзамени, державні екзамени, дипломні роботи

(підсумковий та заклічний контроль).

***Попередню перевірку** здійснюють з метою визначення ступеня готовності студентів до навчання залежно від етапу навчання і місця проведення контролю. **Попередня перевірка** може проводитись у формах письмових контрольних робіт, фронтальних опитувань перед початком практичних чи лабораторних робіт, усної перевірки окремих груп студентів, стандартизованого контролю знань.*

Завданням поточної перевірки успішності студентів є збереження оперативного (безпосередньо у процесі навчання) зовнішнього («викладач - студент - викладач») і внутрішнього («викладач - студент - студент») зворотного зв'язку. На базі отриманої інформації проводиться необхідне коригування навчальної діяльності студента, що особливо важливо для стимулювання його самостійної роботи.

Поточна перевірка є органічною частиною навчального процесу і проводиться у рамках чинних форм організації навчання у вузі: *на лекціях, семінарах, практичних і лабораторних роботах.*

Частіше вона здійснюється у таких формах:

- ☐ **усна** співбесіда за матеріалами розглянутої теми на початку наступної лекції, з оцінкою відповідей студентів (10-15 хв.);
- ☐ **письмове фронтальне опитування** студентів на початку чи в кінці лекції (10-15 хв.). Відповіді перевіряються і оцінюються викладачем у

позалекційний час. Бажано, щоб контрольні запитання були заздалегідь підготовлені на окремих аркушах, на яких студенти пишуть відповіді;

□ **фронтальний безмашинний стандартизований контроль** знань студентів за кількома темами лекційного курсу (5- 20 хв.). Проводиться найчастіше на початку семінарських занять, практичних чи лабораторних робіт;

□ **перевірка за допомогою перфокарт** (5-7 хв.);

□ **письмова перевірка** у вигляді понятійних диктантів, творів із гуманітарних дисциплін і контрольних робіт із природничо-математичних дисциплін;

□ **експрес - контроль**;

□ **домашні завдання**;

□ **практична перевірка** знань на лабораторних і практичних заняттях;

□ **тестова перевірка** знань студентів.

Тематична перевірка знань студентів здійснюється на семінарських заняттях, колоквіумах, консультаціях.

Основне завдання тематичної перевірки - дати можливість студентам сприйняти й осмислити тему в цілому, в усіх її взаємозв'язках.

Семінарські, практичні і лабораторні заняття сприяють не тільки перевірці знань і способів діяльності, а й узагальненню знань, єдності теорії і практики, формуванню світогляду студентів.

Колоквіуми (від лат. colloquium - розмова, бесіда) виступають важливою формою тематичної перевірки й оцінки знань студентів.

Головне завдання колоквіуму - мобілізація студентів на поглиблене вивчення провідних тем чи розділів курсу. Неприпустимо, щоб колоквіуми перетворювались на іспит з усього курсу. Мета колоквіуму - допомогти студентам глибше розібратися в теоретичних питаннях, стимулювати їхню дослідницьку роботу. При вивченні педагогічних дисциплін колоквіуми здебільшого проводяться перед педагогічною практикою, а також в кінці навчального року або семестру.

Консультації з контрольними функціями мають два основних різновиди:

а) консультації, на яких викладач перевіряє конспекти першоджерел, самостійну роботу студентів над допоміжною літературою, допомагає студентам сформулювати необхідні узагальнення;

б) консультації - відпрацювання для студентів, які пропустили лекції, семінарські заняття.

Міжсесійний контроль сприяє забезпеченню ритмічної роботи студентів, виробленню у них вміння чітко організувати свою працю, допомагає викладачеві своєчасно виявити невстигаючих і допомагати їм, організовувати індивідуальні творчі заняття для найкраще підготовлених студентів.

Провідне місце у системі контролю навчальної роботи студентів посідає рубіжний контроль (заліки, курсові) та підсумковий і заключний контроль (семестрові та державні іспити), результати яких використовуються для визначення успішності студентів.

Заліки, екзамени, курсові та дипломні роботи, виробнича і педагогічна практика традиційно вважаються основними формами контролю навчальної

роботи студентів.

Кількість іспитів, як правило, не повинна перевищувати п'яти, а кількість заліків за семестр - шести, у тому числі не більше двох диференційованих.

Заліки - це підсумкова форма перевірки результатів виконання студентами практичних, лабораторних, курсових робіт (проектів), засвоєння студентами матеріалу семінарських занять, результатів практики.

Заліки, як правило, проводяться без білетів і оцінок, у вигляді бесіди викладача зі студентами. Співбесіди можуть проводитися індивідуально. Під час заліку викладач констатує факт виконання чи невиконання _____ студентами необхідних робіт. Якщо студент якісно і систематично працював протягом семестру, викладач може поставити йому залік «автоматично».

Іспити складаються, як правило, за білетами, затвердженими кафедрою. На консультаціях перед іспитом викладач знайомить студентів з екзаменаційними білетами.

Досвідчені викладачі нерідко проводять іспити за білетами у вигляді вільної бесіди. При цьому запитання білета виступають стрижнем такої бесіди, а оцінка оголошується як її підсумок.

Іспит з "відкритим підручником" розрахований насамперед на перевірку уміння швидко знайти необхідну інформацію, користуватися додатковою літературою, довідниками, навчальними посібниками тощо. Очевидно, такий тип іспиту доцільно проводити зі складних і великих за обсягом дисциплін. **Практичний іспит** найчастіше зводиться до виготовлення студентами натуральних об'єктів, їх схем, макетів тощо. У студентів педагогічних університетів іспит може проходити у вигляді підготовлених педагогічних ситуацій.

Іспит-автомат часто практикується викладачами щодо студентів-відмінників, які серйозно і систематично працюють протягом року.

Курсові роботи (проекти) студенти захищають на засіданнях кафедр або перед спеціально створеними комісіями.

Державні випускні екзамен приймає державна екзаменаційна комісія (ДЕК) у наперед визначеному і затвердженому складі. Окрім державних екзаменів студенти-випускники захищають перед ДЕК дипломні роботи (проекти).

Усі згадані види контролю знань студентів (попередній, поточний, тематичний, підсумковий) є відносно самостійними, хоча й тісно пов'язаними між собою.

5. Методи контролю ЗУН

Найбільш ефективними методами перевірки і контролю успішності студентів є методи: усного контролю і самоконтролю, письмового контролю і самоконтролю, лабораторно-практичного, програмованого контролю (машинного, безмашинного), тестового контролю.

Основними формами організації перевірки знань студентів у сучасних ВНЗ є, насамперед: індивідуальна, групова, фронтальна перевірка, самоконтроль, рейтингова система.

Основні недоліки традиційно здійснюваного контролю такі:

а) репродуктивний характер (не дає змоги перевірити здатність свідомо використовувати здобуті знання у практичній діяльності);

б) обсяг знань, умінь, навичок на даному етапі навчання, що потрапили в довготривалу пам'ять, не можна з'ясувати;

в) суб'єктивність в оцінюванні навчально-пізнавальної діяльності.

Подолання їх, на наш погляд, в певній мірі, сприятиме впровадження тестового контролю знань студентів.

У тестології — теорії і практиці тестування — виділяють різні види тестів. Їх класифікують за такими ознаками.

1. За цільовими, функціональними і смисловими:

☐ **за метою застосування** (констатуючі, діагностуючі, прогностичні тести);

☐ **за видом контролю** (тести поточного, рубіжного наприкінці семестру), підсумкового (проводяться в кінці кожного навчального року), заключного контролю (в кінці курсу навчання));

☐ **за об'єктом контролю** (тести, спрямовані на вимірювання рівня засвоєння знань; тести, спрямовані на вимірювання рівня сформованості умінь);

☐ **за співвідношеннями з нормами чи критеріями** (тести, орієнтовані на норми знань; тести, орієнтовані на критерій оцінки);

☐ **за статусом контролюючої програми** (стандартизований (тест, що пройшов апробацію на досить великій (600—1000 чоловік) кількості учасників тестування і який має стабільні і допустимі показники якості, а також специфікацію — паспорт з нормами, умовами та інструкціями для його багаторазового використання в процесі контролю за якістю знань); нестандартизовані тести (тести, складені самими викладачами для своїх студентів).

2. За формальними ознаками:

☐ **за структурою та способом оформлення відповіді** (вибіркові тести, тести з вільною конструйованою відповіддю);

☐ **за характером вибірових відповідей** (альтернативні тести, тести множинного, тести перехресного вибору);

☐ **за гомогенністю завдань** (тести на швидкість, на складність);

☐ **за способом презентації мовленнєвого стимулу** (тести з використанням технічних засобів навчання, тести без використання технічних засобів навчання);

☐ **за використанням засобів оперативного машинного зв'язку** (машинні, безмашинні).

Тест, як правило, складається з двох частин — інформаційної та операційної.

Інформаційна частина має включати чітко і просто сформульовану інструкцію, що і як слід виконувати учаснику тестування.

Багато, щоб інструкція супроводжувалася прикладом виконання.

Операційна частина тесту складається з певної кількості тестових завдань. Виконані тестові завдання потребують відповідної оцінки і

визначення знань тестованого.

На основі аналізу таких видів контролю, як попередній, поточний або побіжний, тематичний, перехідний, підсумковий, заключний пропонується класифікація тестів за видами контролю: 1) тести попереднього; 2) поточного або побіжного; 3) тематичного; 4) періодичного; 5) підсумкового; 6) заключного контролю.

Дуже важливим є питання «Як оцінювати відповіді учнів і студентів на тести?».

Загальноприйнятим кількісним критерієм оцінки є коефіцієнт засвоєння $K\%$. відношення правильно виконаних операцій, (m) до загальної кількості існуючих (n). Для оцінки успішності доцільно обрати таку шкалу: при $K = 70-80\%$ — «задовільно», при $81-90\%$ — «добре», при $90-100\%$ — «відмінно».

На завершення варто ще раз наголосити: тест як система завдань специфічної форми і відповідного змісту є науково обґрунтованим інструментом оцінювання знань, умінь і навичок студентів, допомагає здійснювати індивідуальний контроль результатів навчання кожного з них, мобільно керувати навчально-виховним процесом.

Визначити об'єктивно рівень оволодіння людиною знаннями і способами діяльності, як свідчить педагогічний досвід, дуже важко.

6. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Щоб полегшити виконання цього завдання пропонується розділити два поняття, що перебувають у нерозривному взаємозв'язку, - критерії оцінки і норми оцінки.

1) критерії оцінки - це ті положення, урахування яких є обов'язковим при виставленні тієї чи іншої оцінки;

2) норми оцінки - це опис умов, на які має спиратися педагог, виставляючи студентів оцінку.

Особливо важливо розкрити критерії оцінки, оскільки їх аналіз є аналізом об'єкта перевірки. Виставляючи студентів ту чи іншу оцінку, педагог має урахувати:

1) характер засвоєння вже відомого знання (рівень усвідомлення, міцність запам'ятовування, обсяг, повноту і точність знань);

2) якість виявленого студентом знання (логіку мислення, аргументацію, послідовність і самостійність викладу, культуру мовлення);

3) ступінь оволодіння вже відомими способами діяльності, вміннями і навичками застосування засвоєних знань на практиці;

4) оволодіння досвідом творчої діяльності;

5) якість виконання роботи (зовнішнє оформлення, темп виконання, ретельність та ін.).

Оцінки «відмінно» заслуговує студент, який виявив всебічні, систематичні і глибокі знання навчально-програмового матеріалу, вміння вільно виконувати завдання, передбачені програмою, ознайомлений з основною і додатковою літературою, що рекомендована програмою.

Оцінки «добре» заслуговують студенти, які виявили повне знання навчально-програмового матеріалу, успішно виконують передбачені

програмою завдання, засвоїли основну літературу, рекомендовану програмою.

Оцінки «задовільно» заслуговує студент, що виявив знання основного навчального матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією, який справляється з виконанням завдань, передбачених програмою, ознайомлений з основною літературою, рекомендованою програмою.

Оцінка «незадовільно» виставляється студентові, який виявив прогалини у знаннях основного навчально-програмового матеріалу, припустився принципових помилок у виконанні передбачених програмою завдань.

Об'єктом оцінювання мають бути структурні компоненти навчальної діяльності (учіння), а саме:

1. **Змістовий компонент** - знання про об'єкт вивчення (уявлення, поняття, явище тощо, в т.ч. про правила, засоби його перетворення, вимоги до результату; складові та послідовність виконання завдання як одиниці навчальної діяльності і т.д.).

2. **Операційно – організаційний компонент** - дії, способи дій (вміння, навички), діяльність:

- ☐ **предметні** (відповідно до програм із навчальних предметів)
- ☐ **розумові** (порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати тощо);
- ☐ **загальнонавчальні** (аналізувати, планувати, організовувати, контролювати процес і результати виконання завдання, діяльності в цілому; вміння користуватися підручником та іншими доступними джерелами інформації).

Підлягають аналізу й такі характеристики дій, способів дій, діяльності:

- ☐ **правильність виконання;**
- ☐ **самостійність виконання в умовах новизни** (за зразком, аналогічні, відносно нові);
- ☐ **надання допомоги: практичної** (спільне виконання дії викладача і студентів, показ, надання зразка); **вербальної** (повторний інструктаж, пояснення, запитання, підказка, вказівка); **загальної** (стимулювання, підтримка, схвалення, активізація уваги);
- ☐ **усвідомленість способу виконання** - розуміння та словесне оформлення: відтворення (переказ), пояснення, застосування в умовах новизни (за зразком, аналогічні, відносно нові).

3. **Емоційно - мотиваційний компонент** - ставлення до навчання. *Аналізуються такі його характеристики:*

- ☐ **характер і сила** (байдуже, недостатньо виразне позитивне, зацікавлене, виразне позитивне);
- ☐ **дієвість** (від споглядального (пасивного) до дійового);
- ☐ **сталість** (від епізодичного до сталого).

Контроль і оцінювання як складові функції процесу навчання в сучасній вищій школі піддаються суттєвому переосмисленню. Вочевидь простежується тенденція їх максимальної диференціації й урізноманітнення.

Критеріями оцінювання навчальних досягнень студентів мають бути

такі групи компетенцій :

- **соціальні** (активність у суспільному житті, участь в діяльності громадських організацій, вміння попереджувати, урегульовувати конфлікти, самостійно приймати рішення й брати на себе відповідальність за їх виконання тощо);

- **полікультурні** (вміння досягати консенсусу, вирішуючи різні питання, що стосуються як професійної діяльності, так і повсякденного спілкування з людьми різних поглядів, релігійних конфесій, інших національностей тощо);

- **комунікативні** (високий рівень культури спілкування в колективі, знання декількох мов і використання їх в практичній діяльності за певних обставин);

- **інформаційні** (вміння знаходити різноманітну інформацію за допомогою сучасних інформаційних технологій, критично її осмислювати та використовувати для здобуття знань);

- **саморозвитку та самоосвіти** (передбачають потребу у самовдосконаленні, підвищенні професійної майстерності, загального рівня культури, розвитку власних здібностей і т. ін.);

- **компетенції, що виявляються як здатність до раціональної продуктивної, творчої діяльності.**

7. Рейтингова система оцінювання ЗУН.

У чому суть рейтингової системи оцінки знань? Що таке навчальний рейтинг? Насамперед, це певна оціночна шкала, розряд, ранг(англ. - rating). Це комплексний показник успішності, своєрідний індекс(інтегральний), клас.

В основі рейтингової системи лежить накопичення оцінок за певний період навчання (модуль, семестр, рік, 5 років) і за різнобічну діяльність. Сума цих оцінок виступає в ролі кількісного показника якості роботи студента порівняно з успіхами його товаришів. Однак вона відображає не тільки якість знань і вмінь, а й точність у роботі, активність, самостійність, творчість.

Проводиться періодичне ранжування студентів (а також кінцеве - випускників).

Метою роботи є побудова рейтинг-системи, здатної стимулювати самостійну роботу студента та оцінювати якість і повноту засвоєння матеріалу.

Обсяг засвоєного матеріалу оцінюється за шкалою:

- від 70% до 79% фактичного матеріалу – “задовільно”;
- від 80% до 89% фактичного матеріалу – “добре”;
- від 89% до 100% фактичного матеріалу – “відмінно”.

Якість знань оцінюється за традиційною п'ятибальною шкалою.

Тоді загальний рейтинг студента визначається за такою формулою:

$$P = \frac{0(5) \times 5 + 0(4) \times 4 + 0(3) \times 3}{K},$$

де 0(5), 0(4), 0(3) – кількість позитивних оцінок (відповідно “п'ять”, “чотири”, “три”), отриманих під час засвоєння всього курсу; K – кількість занять, відведених за навчальною програмою.

Високі оцінки з окремих тем курсу не можуть компенсувати відсутність

знань з інших тем. З метою стимулювання самостійності та активності студентів під час проведення аудиторних занять, а також для більшого заохочення їх до навчання пропонується пасивність оцінювати “незадовільно” оцінки.

Отже, загальний рейтинг студента визначається за формулою:

$$P = \frac{0(5) \times 5 + 0(4) \times 4 + 0(3) \times 3 - 0(2) \times 2}{K},$$

де $0(2)$ – кількість “незадовільних” оцінок, отриманих під час засвоєння всього курсу.

Рейтинг повинен бути не нижчим як 70% засвоєння матеріалу з оцінкою “задовільно” і не нижчим, ніж 30% кількості “незадовільних” оцінок, тобто:

$$P = 0,7 \times 3 - 0,3 \times 2 = 1,5;$$

для оцінки “добре”:

$$P = 0,8 \times 4 - 0,2 \times 2 = 2,8;$$

для оцінки “відмінно”:

$$P = 0,9 \times 5 - 0,1 \times 2 = 4,3$$

Введення додаткового рейтингу при оцінюванні навчальної діяльності студентів дає змогу диференціювати її. Так, якість виконання домашнього чи індивідуального завдання можна визначити, виходячи з “узагальненої функції Бажаності УФБ Харрінгтона”, використовуючи таблиці відповідностей між співвідношеннями бажаності в емпіричній та психологічних системах:

“задовільно” -0,4 – 0,6

“добре” -0,6 – 0,8

“дуже добре” -0,8 – 1,0

Рейтинг індивідуальної роботи студента визначається за формулою:

$$P_{\text{інд}} = B/K,$$

де B – сума балів, отриманих за самостійну роботу;

K – кількість лабораторно–практичних занять, відведених навчальною програмою для засвоєння курсу.

Причому загальний бал індивідуальної роботи студента починає набувати суттєвих значень тільки тоді, коли кількість індивідуальних завдань перевищує кількість занять, відведених програмою на засвоєння курсу.

Індивідуальна робота будується на трьох рівнях:

1 – репродуктивний, що вимагає від студента знань основних законів і закономірностей та уміння їх застосовувати для виконання елементарних завдань;

2 – репродуктивно-творчий, що потребує знань основних законів, закономірностей, принципів та вміння їх застосовувати відповідно до розглянутих на практичних заняттях алгоритмів розв’язку типових педагогічних задач;

3 – творчо-пошуковий, передбачає наявність умінь самостійно побудувати алгоритм розв’язку навчальної або педагогічної задачі.

За умови активної участі студента у самостійній роботі він при подоланні

завдань “нижчого” рівня може отримати загальний рейтинг з оцінкою на бал вищою.

Такий комплексний підхід до оцінювання знань дає змогу враховувати обсяг, якість засвоєного матеріалу, стимулювати самостійну роботу студента, аналізувати навчальний процес у динаміці.

Бали рейтингу під час проведення поточного, проміжного й підсумкового модульного контролю додаються і по закінченні курсу перетворюються на індивідуальний кумулятивний індекс кожного студента, таким чином, кожен може наочно бачити свої інтелектуальні й професійні здобутки, зіставити їх з рейтингом своїх товаришів.

“Вартість” екзаменаційної оцінки визначається за формулою:

$E = (M1 \dots M7) \times P1 \times P2/5$, де $(M1 \dots M7)$ – сумарний рейтинг студента за підсумком роботи протягом семестру; $P1$ – коефіцієнт складності екзаменаційних запитань; $P2$ – коефіцієнт оцінки.

Визначення коефіцієнта складності запитань ($P1$) і оцінки ($P2$) на екзамені

Складність запитань на екзамені, $P1$	Оцінка, $P2$
Підвищена - 1,1	“5” - 1,0
Стандартна програма - 1,0	“4” - 0,8
Програма-мінімум - 0,9	“3” - 0,6

Примітка: білети підвищеної складності можуть одержати ті студенти, котрі склали складну програму на “відмінно” .

Таким чином, модель рейтингової оцінки навчальної діяльності студентів повинна складатися з окремих елементів навчальної й творчої діяльності, включати мотиваційні стимули, які за формою відповідають різноманітним мотиваційним потребам і постійно вдосконалюються під впливом реалізації принципу педагогіки співробітництва між викладачем і студентами.

Тема 10. Науково-дослідна діяльність

План

1. Значення дослідницької діяльності студентів.
2. Магістерські роботи та їх типи.
3. Загальні і специфічні вимоги до магістерської роботи.
4. Вимоги до магістерських робіт з педагогіки.

Ключові слова: дослідницька діяльність, творче вирішення навчальних завдань, магістерська робота, творчий пошук.

Key words: research activity, creative solution of educational tasks, master's work, creative search.

1. Науково – дослідна робота студентів магістратури впливає із завдань навчального процесу і сприяє підготовці висококваліфікованих спеціалістів. Однією з провідних вимог до студентів магістратури є всебічний розвиток їх творчих здібностей та дослідницьких умінь.

У практиці вищих навчальних закладів широко використовуються завдання студентам магістратури для самостійної роботи, що передбачають складання:

- ☐ узагальнюючих таблиць;
- ☐ структурних блок-схем лекції;
- ☐ кросвордів з теми;
- ☐ тестів з теми (одиничний, множинний, альтернативний і впорядкований вибір);
- ☐ переліку визначень ключових понять курсу з посиланням на джерела;
- ☐ анотування статей (5 – 6 з однієї теми курсу), книги або окремих розділів, що тісно пов'язані з темою;
- ☐ написання рефератів і доповідей за визначеними викладачем темами;
- ☐ різноманітні групові завдання, що передбачають розв'язання або підготовку проблемних ситуацій.

В умовах активної творчої пізнавальної діяльності студентів магістерські роботи все більше набувають характеру дослідницького пошуку. Студентам імпонують творчі завдання: підготовка доповідей, рефератів, дослідження шкільного досвіду, написання критичних статей і магістерських дипломних робіт.

Магістерська робота – це форма самописної творчої роботи за вибором магістра, залежно від рівня сформованості у студента дослідницьких умінь викладач може запропонувати написання: реферату; критичної статті; есе; рецензію; анотацію; завдання на дослідження генезису розвитку певного явища.

Найпростіша форма - реферат – це доповідь на певну тему, що включає огляд наукових та інших джерел з обраної теми або виклад змісту наукової роботи.

Важливо зазначити, що у рефераті необхідно не лише висвітлити відповідну наукову інформацію, а й показати своє ставлення до неї.

Основні вимоги до реферату:

- повнота відображення змісту статті чи кількох праць за темою;
- відповідність основних тез і положень, виділених реферуємим, змістові статті;

- визначення методики, яку автор обраної для реферування статті використовує, щоб розв'язати проблему;
- відповідність висновків автора поставленим завданням (чи досягнуто мети дослідження).

Етапи реферування

Перший етап — це етап час опрацювання наукової статті. Слід насамперед уважно її прочитати, виділяючи ключові моменти та принципові положення.

Другий етап — аналітичний — складання плану реферування статті за основними змістовими блоками. План повинен включати всі основні складові статті: вступ, постановку проблеми засоби реалізації, саме дослідження, висновки.

Третій етап — синтезуючий, на якому слід зосередитися, наповнюючи складений на попередньому етапі план характерними методиками та аргументацією.

Методика дослідження проблеми розкриває характер дослідження з точки зору концептуальних засад і базових принципів, а також рівень новизни дослідження. Аргументація є ілюстративною або наочною системою доказів чи спростуванням тієї або іншої тези (думки). Особливу увагу слід звертати на висновки, які по-дають у кінці реферування. Висновки мають бути стислим викладом положень прореферованої статті.

Тези — це стислі, лаконічно сформульовані основні положення доповіді, повідомлення тощо. Вони включають виклад основних думок праці від початку до кінця, а не лише її дослідницької частини. У тезах однією-двома фразами обґрунтовують тему, викладають історію питання, методику дослідження та його результати.

На відміну від конспекту в тезах відсутні деталі, пояснення, ілюстрації, що не заважає створенню цілісного, концептуального уявлення про зміст праці.

По суті тези — це її розгорнуті висновки.

Залежно від того, наскільки поширено подано тези, їх поділяють на:

- ☐ основні — принципово важливі, головні положення, що узагальнюють зміст джерела;
- ☐ прості — головні думки в змістовій частині тексту; до кожної основної тези можна добрати кілька простих, що її роз'яснюють;
- ☐ складні — запис, що включає в себе як основні, так і прості тези.

Стаття — науковий чи публіцистичний твір невеликого розміру, своєрідне дослідження важливої наукової, суспільно-політичної чи літературної теми.

Стаття науково-критична — досить широке за обсягом матеріалів і порівняно глибоке за аналітичним проникненням у наукові праці дослідження, де висвітлюються певні проблеми, процеси, явища тощо.

Зміст, форма, спосіб організації і манера викладу матеріалу студентом мають відповідати жанру критичної статті.

Для студентів, які мають високий рівень розвитку дослідницьких умінь, можна запропонувати більш складну творчу роботу – есе.

Есе (фр. *essai* – спроба, намір, начерк) – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висвітлює індивідуальні думки та висловлення щодо конкретного питання і не претендує на вичерпне і визначальне тлумачення теми.

При написанні рефератів і доповідей з вміщенням до них зібраних матеріалів викристалізовується мова дослідника.

Попередньо на консультаціях, практикумах, навчальних заняттях викладачі допомагають студентам досягнути сутність науково-дослідницької праці, шляхи та способи організації дослідження, загальні та специфічні критерії з окремих наук, вимоги до літературного оформлення результатів наукової роботи.

Результати науково-дослідницької праці з різних дисциплін магістранти можуть подавати в одній з таких форм: науковий звіт; наукова доповідь; методичні розробки з теми дослідження; наукова стаття.

2. Підсумком самостійної дослідницької діяльності студента магістратури має бути магістерська робота, яку можна назвати дипломною. Визначальною рисою такої роботи є чітко виражений індивідуальний характер.

Дипломна магістерська робота виконується на завершальному етапі навчання студента за освітньо-професійною програмою підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр”.

Магістерська робота є кваліфікаційним науково-практичним доробком, що містить математично обґрунтовані теоретичні чи експериментальні результати, наукові положення і свідчить про спроможність студента самостійно проводити наукові дослідження в обраній галузі знань.

Узагальнені в магістерській роботі результати проведених її автором досліджень повинні відповідати одній з таких вимог:

☐ отримання науково-обґрунтованих спостережень і висновків, які мають теоретичне і практичне значення, дають можливість аргументовано вирішувати певне конкретне завдання;

☐ отримання нових науково обґрунтованих або експериментальних результатів, які є важливими для певної галузі науки.

Результати досліджень мають бути апробованими у вигляді публікацій в періодичних виданнях та наукових збірниках, доповідях на наукових або науково-практичних конференціях тощо.

3. Тематика магістерських (дипломних) робіт визначається фаховими (випускаючими) кафедрами та кафедрами педагогіки і психології, затверджується вченими радами факультетів і доводиться до відома студентів одночасно із вирішенням питання про зарахування їх до магістратури. Студенту-магістранту надається право обирати тему, визначену кафедрою, або запропонувати свою з обґрунтуванням доцільності її розробки.

Теми магістерських робіт мають бути пов'язані з напрямками основних науково-дослідних робіт відповідних кафедр або продовжувати

(узагальнювати) результати дослідницької роботи їх авторів, проведених у період навчання в університеті (участь у СНТ, виконання курсових і дипломних робіт тощо).

Персональний розподіл тем з одночасним призначенням наукових керівників затверджується наказом ректора університету за поданням вчених рад факультетів.

Керівниками магістерських робіт призначаються професори, доценти, старші викладачі (кандидати наук) університету.

Виконання магістерських робіт проводиться за індивідуальними планами, схваленими відповідними кафедрами і затвердженими деканом факультету.

Захист магістерських робіт проводиться на відкритому засіданні Державної кваліфікаційної комісії, затвердженої наказом ректора університету у встановленому Міністерством освіти і науки України порядку. Рецензенти магістерської роботи призначаються деканом факультету.

Магістерська робота подається у вигляді відповідно оформленого (машинопис) дослідження обсягом не менше тридцяти умовних сторінок основного тексту (для природничо-географічних та фізико-математичних профілів) або не менше сорока сторінок (для спеціальностей гуманітарного профілю). Зберігається магістерська робота п'ять років.

Загальні критерії оцінювання цих робіт співпадають загалом з критеріями оцінки дисертаційних робіт.

Такими є: актуальність обраної

проблеми дослідження, її теоретична і практична значущість, самостійність дослідницької роботи, наявність експериментальних даних; новизна підходу до дослідження проблеми; методологічна обґрунтованість, адекватність методики дослідження його предметові; оформлення тексту, наявність обґрунтованих висновків; володіння науковою мовою.

Тематика обирається залежно від наукового профілю кафедри, інтересів студентів. Доцільно брати теми, замовлені школами, коледжами, інститутами, університетами. У цьому випадку результати студентської наукової творчості можуть бути рекомендовані для використання безпосередньо в шкільній практиці або навчальному процесі вищих закладів освіти.

Актуальними проблемами педагогіки вищої школи, в розробці яких бажана участь студентів магістратури, є такі: самоаналіз педагогічної профпридатності та її розвиток, професійне виховання майбутнього педагога, система самостійної пізнавальної діяльності студентів, основи наукової праці студентів, проблеми спілкування, методика індивідуальної роботи над становленням педагогічного професіоналізму та ін.

4. Загальні вимоги до педагогічних досліджень ґрунтуються на відповідних положеннях методології педагогічних досліджень.

Основна мета педагогічного дослідження полягає: у розкритті об'єктивних закономірностей навчання, виховання і розвитку особистості; у свідомій та цілеспрямованій інтерпретації науково-педагогічної теорії щодо її втілення у практику навчально-виховної роботи.

У процесі дослідження необхідно розкривати внутрішні суперечності педагогічних явищ: причини змін у їх розвитку; наслідки застосованих методів впливу і організованої виховної діяльності, умови досягнення прогнозованих результатів виховного і дидактичного процесу.

Будь-яке педагогічне дослідження має відображати предмет у його власній внутрішній логіці, інакше істинно наукове пізнання педагогічних явищ, закономірностей їх розвитку і функціонування є неможливим. Тому в кожному дослідженні обов'язковим є використання такого методу чи системи методів, які б цілком відповідали внутрішній логіці явища, процесу, що вивчається. Метод невіддільний від змісту дослідження.

Дуже важливими умовами забезпечення ефективності педагогічних досліджень є:

1. Вибір найбільш актуальної проблематики досліджень (чинники підвищення якості навчання і виховання, рівня громадянського морального, трудового, економічного, естетичного правового та інших напрямів виховання тощо).

2. Логічна відповідність проблеми, теми, об'єкта, предмета, мети, задач структурі дослідження. Структура педагогічного дослідження містить такі основні компоненти: визначення проблеми, теми дослідження; постановка мети й завдань дослідження; вибір об'єкта й предмета дослідження; попередній аналіз інформації, умов й методів вирішення певного типу та рівня дослідницьких завдань; формулювання початкових гіпотез; теоретична та експериментальна їх перевірка; аналіз та узагальнення отриманих результатів, наукових фактів, їх наукова інтерпретація; побудова теоретичних висновків, де це можливо й необхідно; розробка науково-методичних рекомендацій щодо вдосконалення практики навчально-виховної роботи. Усі компоненти педагогічного дослідження мають бути тісно пов'язані й взаємозумовлені.

3. Мета роботи має відповідати проблемі дослідження.

4. Тема має конкретизувати проблему дослідження, віддзеркалювати його предмет.

5. Завдання мають розкривати мету дослідження; мета й завдання дослідження зумовлюють формулювання його гіпотези, яку можна підтвердити або спростувати методами дослідження, які найкраще відповідають вирішенню проблеми на певних етапах дослідження.

Орієнтовна структура магістерської роботи є наступною:

вступ(подається обґрунтування теми дослідження, визначається об'єкт, предмет, гіпотеза, мета, завдання, методи, етапи дослідження); розділ перший (аналізується стан проблеми у психолого-педагогічній літературі і педагогічній практиці); розділ другий (аналізуються власні спостереження, одержані дані експериментальної роботи); висновки (формулюються загальні висновки та рекомендації); список використаної літератури; додатки (анкети, схеми, таблиці).

Якість виконання науково-дослідної роботи магістра залежить від готовності магістра до її організації і проведення.

Під готовністю ми розуміємо інтегративну якість, що відображає

здатність особистості під керівництвом викладача організувати власну науково-дослідницьку діяльність в процесі навчання і включає такі компоненти: творчі можливості, компетентність, оволодіння технологією наукового дослідження та викладу і захисту результатів наукового дослідження.

Творчі можливості – це система інтелектуально-творчих якостей особистості, які сприяють успіху у творчій діяльності. Вона складається з таких підсистем:

- підсистеми спрямованості (мотиви, інтерес, потреби);
- підсистеми характерологічних особливостей особистості (цілеспрямованість, працездатність, сумлінність тощо);
- підсистеми здібностей (індивідуальних особливостей творчих процесів);
- підсистеми творчих умінь.

Необхідними індивідуально-творчими якостями майбутнього дослідження є:

- 1). Креативність мислення, тобто здатність продукувати нові ідеї, гіпотези, способи вираження проблемних задач.
- 2). Інтуїція. Пряме бачення суті речей, знаходження правильного вирішення проблеми без усвідомлення шляхів і способів досягнення.
- 3). Творча уява. Самостійне створення нових образів, які реалізуються в оригінальних і цінних результатах діяльності.
- 4). Дивергентність мислення. Альтернативність, здатність запропонувати декілька підходів до розв'язання задачі та міняти їх, бачити проблеми, об'єкти в різних ракурсах.
- 5). Оригінальність мислення, тобто своєрідність якостей розуму, способу розумової діяльності, здатність створювати думки, що відрізняються від загально прийнятих поглядів.
- 6). Асоціативність мислення. Здатність використовувати асоціації, в тому числі аналогії, а також віддаленість асоціацій.
- 7). Інтелектуальна активність. Це інтегральний пізнавально-мотиваційний показник рівня розвитку творчої особистості, що базується на інтелектуальній ініціативі.

Виклад матеріалів дослідження залежить від рівня готовності студента до науково-дослідницької діяльності.

Наші багаторічні спостереження, експериментальні дослідження дають можливість виділити чотири рівня готовності студентів до науково-дослідницької діяльності: дуже низький; низький; достатній; високий.

Аналіз статей, творчих робіт студентів магістратури дає нам можливість виділити декілька характерних для них рівнів науковості і творчості:

- реферативний рівень (стислий письмовий виклад основних положень теорії, наукових праць з проблеми дослідження) (I-II рівень готовності магістрів до науково-дослідної діяльності);

- аналітико-реферативний (стислий виклад на основі аналізу, творчої обробки літературних джерел, аналіз фактів і теоретичне обґрунтування, систематизація, класифікація, узагальнення. І на цій основі висловлювання

критичних зауважень по суті опублікованого факту) (III-IV рівень готовності магістрів до науково-дослідної діяльності).

Кожний студент – неповторна особистість і розкритися може тільки в діяльності.

Рекомендована література

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. Київ : Центр навчальної літератури, 2016. 384 с.
2. Горохівська Т., Гомонюк О., Плахотнюк Г. Використання інноваційних педагогічних технологій у процесі розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів в умовах підвищення кваліфікації. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2022. С. 365–374. URL: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-60-365-374>
3. Жигірь В., Чернега О. А. Професійна педагогіка : навч. посібник. Київ : Кондор, 2025. 336 с.
4. Зайченко І. В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі : підручник. Київ : Ліра-К, 2025. 512 с.
5. Зайченко І. В. Теорія і методика професійного навчання : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2024. 580 с.
6. Зайченко І. В. Теслюк В. М. Каленський А. А. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи : підручник. Київ : Ліра-К, 2024. 484 с.
7. Інноваційні педагогічні технології у системі неперервної професійної освіти : монографія / за ред. С. С. Вітвицької. Житомир : Полісся, 2015. 368 с. URL: https://eprints.zu.edu.ua/21981/1/in_ped_teh_2015.pdf
8. Мельничук Л. Б., Шкабаріна М. А. Педагогіка і психологія вищої школи : навчально-методичний посібник. Львів : Новий Світ- 2000, 2025. 266 с.
9. Михалюк А. Педагогіка: інтерактивний контент : навч.-метод. посібник. Київ : Каравела, 2023. 244 с.
10. Освітні технології : навч.-метод. посібник / уклад. Г. Ф. Пономарьова, С. Б. Беляєв, О. О. Бабакіна, В. А. Литвин. Харків : Харківська гуманітарно-

педагогічна академія, 2023. 266 с. URL: <https://surl.li/zblvvx>

11. Педагогіка вищої школи : підручник / С. Г. Немченко, В. В. Крижко, І. Ф. Шумілова та ін. Бердянськ : БДПУ, 2020. 517 с.
12. Піфко О. О., Калинюк С. С. Болонський процес та вища освіта в Україні: актуалізація та розвиток в умовах активізації євроінтеграційних процесів. *Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Juridical Sciences*. 2023. № 4. С. 149–154. URL: <https://doi.org/10.32782/tnu-2707-0581/2023.4/22>
13. Про вищу освіту : закон України від 01.07.2017 № 1556-VII / Верховна Рада України. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
14. Професійна підготовка майбутнього педагога в умовах сучасної освітньої парадигми : монографія / Г. В. Товканець, Т. О. Атрощенко, Х. В. Барна та ін. Київ : Кондор, 2025. 268 с.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ
ЗАНЯТЬ З МЕНЕДЖМЕНТУ**

Опорний конспект лекцій

Укладачі: **Шарата** Наталія Григорівна
Горбунова Каріне Маркарівна
Гула Лариса Вікторівна

Формат 60 x 84 1/16. Умовн. друк. арк. 2,6.
Тираж 20 прим. Зам. №.....

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету.
54010 м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490 від 20.02.2013р.